

ANKARA

ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ISSN: 1301-0522 / Cilt: 57 • Sayı: 1 • Yıl: 2016

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ
JOURNAL OF THE FACULTY OF DIVINITY OF ANKARA UNIVERSITY
(ISSN: 1301-0522 e-ISSN: 1309-2057)

Cilt: **57** Sayı: **1** (Mart 2016)

YAYINLAYAN KURUM VE SAHİBİ/ PUBLISHING INSTITUTION

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi adına / on behalf of *Ankara University Faculty of Divinity*
Dekan Prof. Dr. İsmail Hakkı Ünal

EDİTÖR/ EDITOR

Fehrullah Terkan

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Muhammet Emin Eren

Esra Gözeler

Mehmet Kalaycı

Yasin Meral

Tuğba Öztürk

Selman Yılmaz

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

Rahim Acar (*Marmara Üniversitesi*)

Mehmet Akkuş (*Ankara Üniversitesi*)

Halis Albayrak (*Ankara Üniversitesi*)

Yaşar Aydınli (*Uludağ Üniversitesi*)

Eyüp Baş (*Ankara Üniversitesi*)

Christoph Bochinger (*Universität Bayreuth*)

Ahmet Hikmet Eroğlu (*Ankara Üniversitesi*)

Frank Griffel (*Yale University*)

İlhami Güler (*Ankara Üniversitesi*)

Wael Hallaq (*Columbia University*)

Ömer Faruk Harman (*Marmara Üniversitesi*)

Jules Janssens (*Louvain University*)

İsmail Kara (*Marmara Üniversitesi*)

Recep Kılıç (*Ankara Üniversitesi*)

Sönmez Kutlu (*Ankara Üniversitesi*)

Oliver Leaman (*University of Kentucky*)

Jon McGinnis (*Univ. of Missouri-St. Louis*)

Yahya Michot (*Hartford Seminary*)

Peter Müller (*Pädagogische Hochschule Karlsruhe*)

Üzeyir Ok (*Cumhuriyet Üniversitesi*)

Ejder Okumuş (*Eskişehir Osmangazi Üniversitesi*)

Mehmet Özdemir (*Ankara Üniversitesi*)

Osman Taştan (*Ankara Üniversitesi*)

Ömer Özsoy (*Goethe-Universität Frankfurt*)

Mustafa Öztürk (*Çukurova Üniversitesi*)

Andrew Rippin (*University of Victoria*)

İsmail Hakkı Ünal (*Ankara Üniversitesi*)

AÜİF Dergisi **ULAK-BİM**, **Index Islamicus** ve **ASOS Sosyal Bilimler İndeksi** tarafından taranmaktadır.

AÜİF Dergisi (ISSN 1301-0522) hakemli akademik bir dergidir ve yılda iki defa yayınlanır. Bu dergide yayınlanan makalelerin ilim ve dil yönünden sorumluluğu yazarlarına aittir. Fikirlerden editörler sorumlu tutulamazlar. Makalelerde belirtilen görüşler, zorunlu olarak *AÜİF Dergisi*'nin görüşlerini yansıtmazlar. Dergide yayınlanan makalelerin tüm yayın hakları *AÜİF Dergisi*'ne aittir. Makaleler, önceden izin alınmaksızın tamamen veya kısmen herhangi bir şekilde basılmaz ve çoğaltılamaz. Ancak ilmi amaçlar doğrultusunda, kaynak göstermek kaydıyla özetleme ve alıntı yapılabilir.

AUIF Dergisi (*Journal of the Faculty of Divinity of Ankara University*) is a peer-reviewed scholarly journal and is published twice a year. Opinions expressed in the Journal belong solely to the authors and do not necessarily represent those of the Journal. All that is published in this Journal is copyrighted and all rights reserved. Neither as a whole nor in part may the articles published in this Journal be reproduced or distributed in any way or through any digital storage and retrieval system without permission. We allow, however, brief quotations and abstracts for scholarly purposes.

İLETİŞİM ADRESİ / CORRESPONDENCE

Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi 06500 Beşevler, Ankara

Telefon: (312) 212-6800 dah.1242

E-posta: iladergi@divinity.ankara.edu.tr

Fax: (312) 213-0003

URL: <http://ilahiyatdergi.ankara.edu.tr>

BASKI / PRESS

Ankara Üniversitesi Basımevi, A.Ü. Tandoğan Kampüsü, Beşevler, Ankara. Tel: 0(312) 213-6665

Online Yayın Tarihi: 16 Nisan 2016

İçindekiler / Content

Araştırma Makaleleri / Research Articles

- کتاب زلة القارئ للإمام أبي اليسر البزدوي: دراسة وتحقيق
(*Ebū'l-Yusr el-Bezdevī'nin Kitābu Zelleti'l-Kāri' Adlı Eseri: İnceleme ve Tenkidli Tahkik*)
(*Kitāb Zallat al-Qāri' li-al-Imām Abī al-Yusr al-Bazdawī: Study and Critical Edition*)
NECATTİN HANAY 1-56
- El-Hākim en-Neysābūrī'nin Şiilikle İtham Edilmesi
(*Al-Hākim al-Naysābūrī and the Allegation of Shiism Against Him*)
ENBİYA YILDIRIM 57-84
- Kur'anda Allah'ın Zatı Dışında Kullanılan Yeminleri Sözün Maksudı Açısından Anlamak
(*Understanding the Oaths Uttered on Things Other Than Allah in the Qur'ān
in terms of Contextual Signification*)
KUTBETTİN EKİNCİ 85-102
- İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Türkiye'deki İnanç Gruplarına Bakışı
(*Divinity Faculty Students' Look at the Faith Groups in Turkey*)
SELMAN YILMAZ 103-144
- 1980'lerden Günümüze İslamcı Müziğin Sosyolojik Analizi
(*A Sociological Analysis of Islamist Music Since 1980s*)
CEMAL ÖZEL 145-174

Tercüme Makaleler / Translations into Turkish

- İslam Öncesi Dönemde Kâbe'deki Resimler
(*The Paintings of the Pre-Islamic Ka'ba*)
G. R. D. KING, Terc. AYŞE ERSAY YÜKSEL 175-194

Eser ve Bilimsel Toplantı Değerlendirmeleri / Reviews

- Muhammed Hamidullah'ın *Şahîfetu Hemmām b. Munebbih* Adlı Eserinin
Bazı Çevirileri Üzerine Bir Kritik
BÜNYAMİN ERUL 195-209

İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Türkiye'deki İnanç Gruplarına Bakışı

SELMAN YILMAZ
Ankara Üniv. İlahiyat Fakültesi
selyilmaz@ankara.edu.tr

Öz

İlahiyat fakültesi öğrencileri, dinî ilimlerle ilgili yoğun bir teorik ders yükü almakla birlikte, gerçek hayatta yaşanan din konusunda yeterli tecrübeye sahip değillerdir. Bu durum, dinî azınlıklar ve Alevilik konularında daha fazla göze çarpmaktadır. Bu makalede Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin dinî azınlıklara ve Alevilere bakışı ele alınmıştır. Yaklaşık 350 öğrenci ya bir Alevi kurumuna veya kiliseye giderek katılımlı gözlemlerde bulunmuş ve gözlemlerini rapor olarak yazmışlardır. Bu çalışmada söz konusu raporlar üzerinden öğrencilerin algıları ve bu algıların oluşumuna etki eden faktörler incelenmiştir. Öğrenci algılarının şekillenmesinde yaşayan dinî inançlarla ilgili teorik bilgilerin eksikliğinin ve pratik bilgi boyutunun yoksunluğunun her aşamada etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İlahiyat, Ankara İlahiyat, dinî azınlıklar, Alevilik, Türkiye'de Hıristiyanlar, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri, din algısı.

Abstract

Divinity Faculty Students' Look at the Faith Groups in Turkey

Students of the faculties of Divinity in Turkey take intensive theoretical course loads regarding religion and religious sciences; however, their experiences with different religions in real life are very limited. This situation becomes more visible when it comes to the issues concerning religious minorities and Alevi communities. This article offers an empirical study on the perception of religious minorities and Alevi communities among students at the Faculty of Divinity of Ankara University. For this study, approximately 350 students visited either an Alevi institution or a Christian church and conducted participant observations and reported them. Based on these reports, the perceptions of students and reasons thereof are evaluated in this article. It is understood that the lack of theoretical knowledge and of real life experience concerning faith groups are the most prominent factors influencing the perceptions of the students.

Keywords: Faculty of Divinity, religious minority, Alevi, Christians in Turkey, Religion and Ethics course, perception of religion.

Giriş

“Türkiye’de Dinî Hayat” isimli bir araştırma eseri başlığı görseniz içerisinde neler bulabileceğinizi düşünürsünüz? Tecrübelerimiz, bu çeşit bir eserde, “inanç, ibadet ve toplumsal hayatta din” başlıkları altında Türkiye’de İslamî dinî yaşayışın inceleneceğini söylemektedir. Bu genel yaklaşım, İslam’ın haricindeki dinleri ve İslam içerisinde oluşan farklılaşmaları görmemizi engellemektedir.

Bu çalışmamızda, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin Alevilik’e ve dinî azınlıklara bakışı incelenmektedir. İslam dışı inanç grupları ile İslam’ın altındaki bir inanç grubunun aynı başlık ve çalışma altında birleştirilmesinin nedenleri sorgulanabilir. Bu durumun hem pratik, hem de metodolojik nedenleri bulunmaktadır.

Öncelikle pratik olan nedene bakarsak, öğrencilerin Alevilik ve dinî azınlık algısı, yaptıkları katılımlı gözlemlerin raporlarının incelenmesi yoluyla tespit edilmeye çalışılmıştır. Vermiş olduğumuz Bilimsel Araştırma Yöntemleri dersinde öğrencilere uygulamalı bir ödev verilmiş, nitel araştırma yöntemleri altında *katılımlı gözlem* konusu çerçevesinde öğrencilerimizden dinî bir grupta katılımlı gözlem gerçekleştirmeleri istenmiştir. Ödevin öğrenciler açısından daha ilgi çekici olabilmesi için, katılımlı gözlemi kendilerini nispeten daha uzak hissedebileceklerini düşündüğümüz dinî gruplarda uygulamaları istenmiştir. Öğrencilerin dinî gruplarla irtibat sağlayabilmeleri için, kurumsal bir kimliğe sahip dinî grupları seçtik. Bu sebeple, cemaatler veya tarikatler gibi gruplarda değil, kurumsal altyapıları olan dinî azınlık (kilise ve sinagog) ve Alevi gruplarda (vakıf/dernek/cemevi) katılımlı gözlem gerçekleştirebilecekleri söylenmiştir. Bu uygulamanın öğretici etkisi görülünce, aynı gözlem ödevi Din Sosyolojisi dersinde de uygulanmış ve dolayısı ile bu makalenin konusu öğrencilere verilen ödevlerin pratik bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Alevileri ve dinî azınlıkları aynı başlık çerçevesinde incelemenin metodolojik altyapısına gelecek olursak, farklı dinlerden olsa bile bu inanç grupları sayı olarak ana-akım dinî inanç mensuplarına göre küçük kalmaktadırlar. Bu sebeple, yaşadıkları sorunlar benzerlik içermektedir. Bunlar, inançların uygulanması, toplumsal baskı, tüzel kişilikten mahrum olma, ibadethane, dinî düşüncenin yeni nesle aktarılması, dinî eğitim, din görevlisi yetiştirme, taşınmaz malların statüsü ve ayrımcılık başlıkları altında toplanabilir. Alevi Vakıfları Federasyonu tarafından Alevilerin sorunlarına

yönelik olarak hazırlatılan bir rapor¹ da Alevi ve dinî azınlık sorunlarını aynı başlık altında değerlendirmiştir. Aleviler kendi sorunlarının dinî azınlıklar ile benzerlikler taşıdığını düşünmektedirler. Bu sebeplerle farklı inanç gruplarının aynı makale çerçevesinde değerlendiriliyor olması metodolojik olarak da uygun gözükmemektedir.

Dinî azınlık ve Alevilik konuları, yukarıda saydığımız sorunlar çerçevesinde hem siyasi hem de toplumsal gündemde uzun yıllardır kendilerine yer bulmaktadırlar. Alevi gruplar, “din mütehasısları yetiştirme” amacı ile kurulan İlahiyat fakültelerinin, “sadece Sünni-Hanefî din öğretisini temsil ettiğini” iddia etmektedirler. Dini, halka ve gelecek nesillere anlatacak olan İlahiyat fakültesi öğrencilerinin farklı inanç grupları hakkındaki algıları bundan ötürü önemli hale gelmektedir. Bu çalışma, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin Alevilik ve dinî azınlık algısını incelemektedir. Konumuz öğrencilerin algısına yöneldiği için, Alevilik ve dinî azınlık hakları akademik literatür anlamında derin bir analize tabi tutulmamış ve genel bir hatırlatma bilgisi ile yetinilmiştir.

Alevilik

Anadolu’da 11-16. yüzyıllar arasında oluşmaya ve gelişmeye başlayan Alevilik,² aynı coğrafyadaki Müslüman nüfusun çoğunluğunun Sünni olmasından dolayı kapalı bir toplum yapısı arz etmiştir. Bunun sonucunda Alevilik’i tanımlamada çok farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bu farklılığın Alevi grupların kendi tanımlarında da bulunması dikkat çekicidir.

Alevi grupları inceleyen araştırmalarda, Alevilik’i tanımlaması istenilen katılımcıların cevaplarının geniş bir yelpazeye yayıldığı görülmektedir. Yapılan alan araştırmaları incelendiğinde, Alevilik’i İslam dışı bir inanç sistemi olarak tanımlayanların oranının % 2-10 arasında değiştiği; hayat tarzı, düşünce biçimi ve kültür eksenli yapılan tanımların % 23’e kadar ulaştığı görülmektedir. Geri kalan yüzdelik dilimler, İslam altında toplansa da bunlarda da İslam’ın özü, mezhep, tarikat gibi farklı tanımlar yer

¹ Rapor için bkz. Özge Genç, *Türkiye’de İnanç Grupları: Sorunlar ve Taleplere Yönelik Yeni Bir Çerçeve*, 2011.

² Alevilik’in belli bir kurucusunun olmaması, tarihi süreç içerisinde Bektaşî, Kızılbaş, Rafizî vb. farklı dinî grupları tanımlama için kullanılması, senkretik bir yapı arz ettiğini ve göçebe unsurlar tarafından oluşturulduğunu belirten literatürün bulunması gibi sebeplerle, Alevilik için, Türklerin Anadolu’ya gelmesinden itibaren şekillenmeye başladığını ve Osmanlı zamanında bunu tamamladığını ifade etmek için Alevilik’in oluşum ve gelişim tarihi 11-16. yüzyıllar arası seçilmiştir.

almaktadır.³ Bu çerçevede yapmış olduğumuz alan araştırmaları⁴ da farklı tanımlamaların sürdüğünü göstermektedir.

Yapılan farklı tanımlar, Alevi grupların sorunlarını anlamayı ve bu sorunlara çözüm getirmeyi zorlaştırmaktadır. Recep Kaymakcan'ın 750 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeniyle yaptığı çalışma, Alevilik'i tanımlama konusunda benzer bir kafa karışıklığının öğretmenler arasında da var olduğunu göstermektedir. Kaymakcan'ın anketine katılan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenlerinin % 88'i, okullarda Alevilik'in öğretilmesini desteklemektedir. Bununla birlikte Alevilik'in ne olduğu konusunda aralarında büyük bir ayrım görülmektedir. Ankete katılanların % 24'ü Alevilik'i bir yaşam biçimi, % 22'si siyasi bir oluşum, % 19'u Şia'nın bir kolu, % 15'i mezhep, % 11'i tarikat, % 1'i farklı bir din olarak tanımlamakta, % 1'i de bir fikirlerinin olmadığını beyan etmektedirler.⁵ Bu durum, okullarda Alevilik'i öğretmekle görevli öğretmenlerin, Alevilik konusunda derin bir görüş ayrılığı yaşadığını göstermektedir. Bu öğretmenlerin Alevilik'i ne derece doğru bir şekilde öğretebileceği ise sorgulanması gereken ayrı bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bütün bu farklı cevaplar İlahiyat fakültesi öğrencilerinin Alevilik konusundaki yeterliliklerinin gözden geçirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Alevilik konusundaki farklı değerlendirmeler sadece yurt içi ile sınırlı değildir. Avrupa Birliği ilerleme raporlarını incelediğimizde, uluslararası kuruluşların da Alevilik'i değerlendirirken bir karmaşa yaşadıkları görülmektedir. 2003 yılındaki İlerleme Raporu, Alevilik'i 'Sünni olmayan

³ Ali Aktaş'ın 1600 Alevi ile yaptığı araştırma sonuçlarına göre: % 10 İslam dışı, % 43 İslam altında bir mezhep, % 17 yaşam biçimi, % 16 kültür, % 10 tarikat ve % 3 diğer tanımları kullanmıştır; bkz. Aktaş, "Kent Ortamında Alevilerin Kendilerini Tanımlama Biçimleri ve İnanç Ritüellerini Uygulama Sıklıklarının Sosyolojik Açından Değerlendirilmesi," *I. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri (22-24 Ekim 1998)* (Ankara: Gazi Üniv. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi, 1999); Şuayip Özdemir ve İsmail Arıcı'nın 600 Alevi ile yaptığı araştırma sonucuna göre: % 36 İslam'ın bir parçası, % 29 kültür, % 18 mezhep, % 12 düşünce biçimi ve % 7 İslami bir yorum çerçevesinde tanımlamıştır; bkz. Özdemir & Arıcı, *Alevilerin Din Hizmeti Beklentileri: Malatya Örneği* (İstanbul: Arı Sanay Yay., 2011); Bülent A. Ünal'ın 250 Alevi ile yaptığı araştırmada sadece % 2 civarında katılımcı kültür veya felsefe tanımını seçmiştir; bkz. Ünal, *Türkiye'de Günümüz Aleviliği Üzerine Bir Araştırma* (İzmir: Acme, 2001); Ramazan Uçar'ın 400 Alevi ile yaptığı araştırma sonucuna göre: % 10 İslam dışı tanımlamasında bulunmuştur; bkz. Uçar, *Sosyolojik Açından Alevilik-Bektaşilik: Abdal Musa Tekkesi Üzerine Bir Araştırma* (Ankara: Aziz Andaç Yay., 2006); Recep Cengiz'in 300 Alevi ile yaptığı araştırma % 42 tarikat, % 23 İslam'ın özü, % 23 düşünce biçimi ve % 12 mezhep türü etrafında tanımlamalarda bulunmuştur; bkz. Cengiz, "Çamiçi Beldesinde Dini Hayat: Alevilik Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma" (Yayınlanmamış doktora tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ, 2000).

⁴ Selman Yılmaz, "State, Politics, and Religion: Effects of Political and Social Change on the Relationship Between State and Religion in Turkey, 2002-2012," (Doktora tezi, University of Pittsburgh, Pittsburgh, PA, 2013).

⁵ Recep Kaymakcan, *Öğretmenlerine Göre Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri: Yeni Eğilimler* (İstanbul: DEM, 2009).

Müslüman toplum’ şeklinde tanımlamıştır. 2004’de bu ifade ‘Aleviler hala Müslüman azınlık olarak kabul edilmemektedir’ şeklini almıştır. 2005 Raporu ‘azınlık’ kelimesini kullanmayı bırakmış ‘Sünni olmayan Müslüman Alevi toplumu’ ifadesini tercih etmiştir. ‘Azınlıklar’ kelimesi raporda geçse de sıfat olarak Aleviler için kullanılmamıştır. 2006 Raporu ‘Sünni-olmayan’ ifadesinden vazgeçmiş, ‘Müslüman Alevi toplumu’ ifadesini tercih etmiştir. Bundan sonraki yıllarda bütün tanımlar düşürülmüş ve sadece ‘Aleviler’ denilerek hiçbir tanım yapılmadan bu grup ile ilgili sorunlar zikredilmiştir.

Alevilik’in tanımlanmasıyla ilgili benzer zorluklar, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararlarında da görülmektedir.⁶ Zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerine, nüfus cüzdanlarındaki din hanesine ve cemevlerinin statüsüne karşı açılan davalarda AİHM’nin ‘Alevilik inancı’ gibi aidiyet içermeyen tanımlar seçmeye özen gösterdiği görülmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı, Alevilik’i İslam altında tasavvufî bir yorum ve anlayış olarak tanımlamaktadır.⁷ Adalet ve Kalkınma Partisi hükümetlerinin Diyanet’in tanımını esas aldığı görülmektedir. Hükümet tarafından 2009-2010 yıllarında yapılan Alevi Çalıştayları da, bu tanım ve çerçeveleme konusuna bir açıklık getirememiştir. Çalıştaylar için hazırlanan Nihai Rapor, Alevilik’in tanımlanmasının tamamen Alevilerin uhdesinde olması gerektiğini belirtmiştir.⁸ Raporun bu sonucu, güzel bir temenni olmakla birlikte pratik bir çözüm sunamamaktadır.

Toplumda var olan Alevilik algısı, Diyanet’in algısı, hükümetin algısı, din konusunu çalışan akademisyenlerin algısı ve Alevi grupların Alevilik algısı birleşince bu konuya dışarıdan bakanların doğru bir Alevilik algısına ulaşmaları zorlaşmaktadır. Bunun yansımalarını İlahiyat fakültesi öğrencileri üzerinde de görmekteyiz. Alevilik konusuna ilgili olan bir akademisyen olarak, öğrencilerimizin bu konuda birincil elden bilgi alabilmelerini sağlamak için, öğrencilerimizden bir Alevi gruba giderek katılımlı gözlem yapmalarını ve gözlemlerini bir rapor olarak yazmalarını istedik.

Öğrencilerimizin büyük çoğunluğu bir-iki yıl içerisinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmeni veya Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı birimlerden birinde görevli bir personel olarak Alevilik’le ilgili sorulara muhatap olacak ve kendilerinden Alevilik’i anlatmaları beklenecektir. İlahiyat fakültelerinde Alevilik konusu genel itibarı ile ihmal edilmekte,

⁶ Mesela bkz. AİHM Başvuru No: 32093/10, Karar: 2 Aralık 2014.

⁷ AİHM Başvuru No: 32093/10.

⁸ T.C. Devlet Bakanlığı, *Alevi Çalıştayları Nihai Raporu* (Ankara: Başak Matbaa, 2010), s.189.

Mezhepler Tarihi dersleri altında incelenen farklı İslamî ekoller genel olarak tarihi süreçleri içerisinde incelenmekte olup güncel konulara girilmemektedir. Mezhepler Tarihi derslerinde okutulan ders kitapları Ehl-i Sünnet (İnançta Mâturîdîlik ve Eş'arîlik, amelde Hanefîlik, Malikîlik, Şafi'îlik ve Hanbelîlik), Şîîlik (İmamiyye Şiası, Zeydîlik, İsmailîlik, Dürzîlik ve Nusayrîlik), Yezidîlik, Vahhabîlik, Bahaîlik ve Kadıyanîlik gibi farklı İslamî ekolleri incelemekle birlikte, Alevilik konusu kendine ancak ekler bölümünde yer bulmaktadır. Alevilik konusunun ele alınabileceği seçmeli derslerden biri olan Çağdaş İslami Akımlar dersi, küresel ölçekli İslamî hareketleri incelediğinden Alevilik konusuna bakmamaktadır. Yine seçmeli ders olarak okutulan Türkiye'de Dini Akımlar dersinde de öğretim elemanlarının dinî cemaat ve tarikatler üzerine yoğunlaştığı, Alevilik'le ilgili özel bir ilgileri yoksa bu konuyu işlemedikleri anlaşılmaktadır. Öğretmenlik programlarında Din Eğitimi ile Kültürlerarası Din ve Ahlak Öğretimi derslerinde Alevilik'in nasıl öğretime konu edilebileceği sadece bir haftanın konusu olarak bulunmaktadır. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Alevilik'le ilgili seçmeli ders bulunmamaktadır. Son birkaç yılda aralarında Marmara, İstanbul, Karadeniz Teknik, Ondokuz Mayıs ve Necmettin Erbakan'ın da bulunduğu birkaç üniversitenin İlahiyat fakültelerinde seçmeli Alevilik-Bektaşilik dersinin müfredata eklenmeye başlandığı görülmektedir. Bu derslerin toplam kaç fakültede açıldığı ve kaç öğrencinin bu dersleri seçtiği ile ilgili istatistiki bir veri henüz bulunmamaktadır.

Katılımlı gözlem ödevi sayesinde öğrencilerin bu konulardaki eksikleri giderilmeye çalışılmış, öğrencilerin ödevden edindikleri tecrübelerin de bu makale ile akademik hayata kazandırılması amaçlanmıştır.

Dinî Azınlıklar

Dinî azınlıkların Türkiye'de % 1'den daha küçük bir grubu temsil etmesi, önemli bir siyasi ve ekonomik güce sahip olmamaları sebebiyle, bu gruplar üzerinde toplumsal ve siyasi ilgi oldukça kısıtlıdır. Resmî olmayan kayıtlara göre Türkiye'de 60 bin Ermeni Ortodoks, 20 bin Musevi, 20 bin Katolik, 20 bin Süryani Ortodoks, 3 bin Rum Ortodoks, 2 bin beş yüz Protestan, 2 bin Süryani Katolik, 2 bin Ermeni Katolik, beş yüz Ermeni Protestan ve üç yüz Keldani Katolik bulunmaktadır.⁹

1923 Lozan Barış Antlaşması ile dinî azınlıkların hakları güvence altına alınmış olsa da (Madde 37-44), Osmanlı'nın son döneminde başlayan parçalanma hareketleri ile dinî azınlıklara karşı oluşan olumsuz algıların

⁹ AB İlerleme Raporu (2004), s.35.

izleri günümüze kadar devam etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nin dinî azınlık olarak sadece Ermeni, Rum ve Musevi cemaatleri kabul etmesi, diğer dinî grupların Lozan ile sağlanan haklardan yararlanmalarını engellemiştir. Bu küçük dinî gruplar, resmî olarak tanınan kurumsal bir kimlikleri olmaması sebebiyle oluşan olumsuzluklar için şikâyetlerini dile getirmektedirler.¹⁰

Dinî azınlıkların, Cumhuriyet’ten beri hem demografik hem de ekonomik küçülme yaşamaları, Cumhuriyet’in ilk yıllarında var olan tehdit algısının yıllar içerisinde kaybolmasını sağlamıştır. Bunun tek istisnası 2000’li yılların başında çokça gündeme gelen misyonerlik hareketleridir. Aslında misyoner hareketlerin çoğunun Türkiye’deki Hıristiyanların çok küçük bir kısmını oluşturan Protestan mezhebi merkezli olduğu unutulmamalıdır.¹¹ 1990’lı yılların sonlarında akademik çevrelerce ele alınan, 2000’lerin başında Milli Güvenlik Kurulu’nun gündemine giren, 2005’te Diyanet İşleri Başkanlığı’nın hazırladığı hutbelerde halkın misyonerlik faaliyetlerine karşı uyarılmasıyla birlikte toplumun geneline yayılan misyonerlik konusu, yaklaşık 10 yıllık zaman diliminde sıkça gündeme gelmiştir. Ancak, Hıristiyanlık’a geçen kişi sayısının resmî dokümanlara sadece birkaç yüz kişi olarak yansımaları,¹² resmi olmayan araştırmalarda¹³ da tahminlerin birkaç bin kişi seviyesinde gerçekleşmesi, misyonerliğe karşı oluşan tepkileri birkaç yıl içerisinde yok denilecek seviyeye kadar düşürmüştür.

Yöntem

2014-2015 eğitim-öğretim yılı Güz ve Bahar ile 2015-2016 eğitim-öğretim yılı Güz dönemlerinde; “Bilimsel Araştırma Teknikleri” ve “Din Sosyolojisi” derslerinde, 5 farklı sınıfta bulunan yaklaşık 350 öğrenciden, bir Alevi cemevi/vakıf/kültür merkezine veya kilise/sinagog gibi bir azınlık ibadethanesine giderek katılımlı gözlem yapmaları ve gözlem sonuçlarını raporlaştırmaları istenmiştir. Katılımlı gözlem ödevi, dönem başlarında öğrencilere verilmiş ve hazırlanan raporlar, vize haftasında toplanmıştır. Öğrencilerin hemen hemen tamamı bu ödevi tamamlamıştır.

¹⁰ S. Yılmaz, “State, Politics, and Religion ...”

¹¹ T.C. İçişleri Bakanlığı, *TBMM Tutanak Dergisi* 75 (23 Şubat 2005, Dönem 22, Yasama Yılı 3), ss.467-468; Sinan Zavalı, “Türkiye’de Hıristiyan Olan Müslümanlar: Psiko-Sosyolojik Bir Araştırma (1990-2010),” (Doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011), s.450.

¹² 1997-2004 yılları arasında İslam’dan Hıristiyanlık’a geçen kişi sayısı 338, Musevilik’e geçen kişi sayısı 6’dır. Aynı dönemde Hıristiyanlık’tan 214, Musevilik’ten 14 kişi de İslam’a geçmiştir. Ayrıca din hanesi boşken İslam dinini yazdıran 4 kişi bulunmaktadır. Bu sayılar yetkili resmi makamlara başvurarak din değiştirdiğini beyan eden kişileri kapsamaktadır. T.C. İçişleri Bakanlığı, *TBMM Tutanak Dergisi* 77 (08 Mart 2005, Dönem 22, Yasama Yılı 3), s.130.

¹³ Zavalı, “Türkiye’de Hıristiyan Olan Müslümanlar ...,” s.451.

Öğrencilerden, kendi hazırladıkları beş soruyu, gittikleri yerlerde beş kişiye sormaları istenmiş; bu soruların hazırlanması ve seçimi tamamen öğrencilerin inisiyatifine bırakılarak herhangi bir yönlendirme yapılmamıştır. Öğrencilere, soru hazırlarken ve katılımcılara soruları yöneltirken dikkat etmeleri gereken kurallar öğretilmiş, gidecekleri gruplar hakkında merak ettikleri ve öğrenmek istedikleri veya ilginç buldukları her şeyi sorabilecekleri belirtilmiştir. Bu çerçevede siyasi soru sormaktan kaçınmaları, yönlendirici, rencide edici, küçük düşürücü, alaya alıcı soru sormamaları, tartışmaya girmemeleri noktasında uyarılar yapılmış; sadece gözlem ve bilgi edinme amaçlı orada buldukları belirtilmiş, saygılı davranmaları vb. konular defaatle hatırlatılmıştır.

Öğrencilere, Alevilerin ve dinî azınlıkların güncel problemlerini öğrenmeleri adına, Alevi Vakıfları Federasyonu tarafından 2011 yılında hazırlatılan *Türkiye’de İnanç Grupları: Sorunlar ve Taleplere Yönelik Yeni Bir Çerçeve*¹⁴ isimli yaklaşık 30 sayfalık raporu okumaları tavsiye edilmiştir. Bunun yanında öğrencilerin, Alevi inanç ve ibadetleri hakkında ön bilgilerini artırmak amacıyla, Ramazan Uçar’ın hazırladığı “Alevilik-Bektaşılık”¹⁵ isimli bir kitap bölümünü okumaları da tavsiye edilmiştir.

Rapor hazırlama aşamasında, öğrencilerden ortalama bir sayfalık giriş yazarak bu bölümde, gözlem yapacakları dinî grupları seçme nedenlerini belirtmeleri, ziyaret öncesinde bu grup hakkında neler düşündüklerini yazmaları istenmiştir.

Sonraki bölümde, soruları ve bunlara verilen cevapları değerlendirmeleri, raporun sonunda ise yaklaşık bir sayfalık genel değerlendirme yazmaları istenmiştir. Bu bölümde, öğrenciler, beklentileri ile gözlem sonrası görüş farklılıklarını irdemişlerdir. Raporun sonuna ise ziyaret ettikleri mekânda çekilmiş birkaç fotoğrafın konulması istenmiştir.

Beş sorunun beşer kişiye sorulmasının zorunlu tutulması ve alınan cevapların uzun olması sebebiyle yazılan raporların çoğu, istenilen 5 sayfalık zorunlu yazının üzerine çıkmıştır. Birçok öğrenci yazılan rapor ve fotoğrafların dışında gittikleri gruplardan aldıkları broşür tarzı dokümanları da raporlarının sonuna eklemiştir.

Hazırlanan rapora ek olarak öğrencilerden, dönem sonunda kimlik bilgilerinin bulunmadığı “Katılımlı Gözlem Geri Bildirim Formu”

¹⁴ Özge Genç, *Türkiye’de İnanç Grupları: Sorunlar ve Taleplere Yönelik Yeni Bir Çerçeve*.

¹⁵ Ramazan Uçar, “Alevilik-Bektaşılık,” N. Akyüz ve I. Çapçioğlu (ed.), *Din Sosyolojisi El Kitabı* (Ankara: Grafiker Yay., 2012) içinde, ss.539-558.

doldurmaları istenmiştir. Bu anket formu 4 sınıfın öğrencilerine uygulanmıştır. Bu sayede, öğrencilerin ödev raporlarında kimlik bilgileri bulunduğu için söylemekten çekinebilecekleri hususlar ile ilgili de bilgi toplanması amaçlanmıştır. Öğrencilerin hazırlayacağı sorular ve gözlemlerini nasıl raporlaştıracakları ile ilgili –kendilerini kısıtlamama adına– bir standart belirlememiş olmamız sebebiyle bu geri bildirim formları ile gözlemlerin kategorize edilmesi sağlanmıştır. Ankete 4 farklı sınıftaki 253 öğrenci katılmıştır. 75 öğrencinin bulunduğu bir sınıfa zaman darlığı nedeniyle anket uygulaması yapılamamıştır.

Katılımlı gözlem yapan öğrencilerimiz, 2014-Güz dönemi 3. Sınıf Yaygın Din Öğretimi (YDÖ), 2014-Güz 4. Sınıf İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği (İDKAB), 2015-Bahar 2. Sınıf İDKAB, 2015-Güz 4. Sınıf İDKAB ve 2015-Güz Dünya Dinleri (İDD) programlarında bulunan öğrencilerden oluşmuştur (Tablo 1).

2014-Güz İDKAB-4 ve 2015 Bahar İDKAB-2 öğrencileri gidecekleri dinî grubu seçme konusunda serbest bırakılmıştır. Bu öğrencilerin çoğunluğunun katılımlı gözlem için kiliseyi tercih ettikleri görülmektedir (136 kişi). Alevi gruplara giden öğrenci ise kısıtlı kalmıştır (27 kişi). Hiçbir öğrencimiz Yahudi kurum veya ibadethanesine gitmemiştir. Diğer sınıflara tercih hakkı verilmemiş ve hepsinin Alevi bir grupta gözlem yapması istenmiştir (Tablo 1).

Tablo 1 Katılımlı Gözlem Yapan Öğrenci Sayısı

Yıl	Program	Alınan Ders	Alevi Kurumları	Kilise
2014 Güz	YDÖ - 3	Din Sosyolojisi	66	-
2014 Güz	İDKAB - 4	Araştırma Yöntemleri	24	64
2015 Bahar	İDKAB - 2	Din Sosyolojisi	3 (anket yok)	72 (anket yok)
2015 Güz	İDKAB - 4	Araştırma Yöntemleri	89	-
2015 Güz	İDD - 4	Din Sosyolojisi	11	-
Toplam			193	136

Öğrencilerimiz 20’nin üzerinde farklı Alevi vakfı/derneği/cemevi ziyaretinde bulunmuşlardır. Bunların hemen tamamı Ankara’da bulunmaktadır. Kendi memleketlerinde bu araştırmayı yapmak istediklerini beyan eden birkaç öğrenciye de izin verilmiştir. Birer öğrenci araştırmayı

Çankırı, Malatya, Tokat ve Zonguldak'ta yapmışlardır. Yapılan kilise ziyaretleri de 10 farklı kilisede gerçekleştirilmiştir.

Hazırlayacakları sorular konusunda yönlendirme yapılmayan öğrencilerimiz, ziyaret ettikleri dinî gruplara 100'ün üzerinde farklı soru yöneltmişlerdir. Öğrenci yönelimlerini belirleyebilmek için sorular inanç, ibadet, toplumsal sorunlar ile kurum ve gelenekler başlıkları altında kodlanmıştır.

Öğrencilere araştırma sırasında yaşadıkları güçlükler sorulmuş, bunlara da 40'ın üzerinde farklı cevap verilmiştir. Öğrencilerin yaşadıkları güçlükler de iki başlık altında toplanmıştır: gözlemden bağımsız ve gözlem sırasında oluşan güçlükler.

Verilerin fazlalığı araştırma sonuçlarını sağlıklı değerlendirebilmek için rapor ve cevapları kategorileştirmeyi zorunlu kılmaktadır. Öğrencilerin cevapları yüzdeler dilimlere haline getirildiğinde, yüzdeler dilimlerin küçük olması ve hepsinin küsuratlı rakamlara dönmesi okuyucuyu yoracağı için Alevi gruplarda gözlemde bulunup ankete katılan 190 öğrencinin 100'ünün cevapları esas alınmıştır. Bu uygulama sadece açık uçlu sorular için kategorilerin oluşturulmasında kullanılmıştır. Bu şekilde her bir öğrenci yüzde 1'lik bir dilimi temsil edecektir. Makalemiz bu yöntemle açık uçlu sorular için tam yüzdeleri bulmayı değil, genel eğilim ve temayülleri yansıtmayı hedeflemektedir. Gözlem raporlarının 3 bin sayfa üzerinde yer tutması sebebiyle aksi bir iddia zaten pratik olarak mümkün değildir. Değerlendirilen anket formları 2014 Güz YDÖ öğrencilerinin tamamı (66 kişi), 2014 Güz İDKAB öğrencilerinin tamamı (24 kişi), 2015 Güz İDD öğrencilerinin tamamı (11 kişi) ve 100 sayısına ulaşmak için 2015 Güz İDKAB öğrencilerinden rastgele 2 kişinin seçilmesi ile oluşturulmuştur.

Kiliseye giden öğrencilerden ankete katılanların sayısı 64 olduğu için orada herhangi bir müdahalede bulunulmamıştır.

Araştırma Bulguları

Alevilik ile İlgili Sorular

Öğrencilerimiz gittikleri gruplara soracakları sorular bakımından tamamen özgür bırakılmışlardır. Kendilerinin ilgilendiği, öğrenmek istedikleri, merak ettikleri konuları sorabilecekleri belirtilmiştir. Kendi hazırladıkları 5 soruyu, 5'er kişiye sormaları istenmiştir. Kişi ve soru sayısını tamamlamada birçok öğrencinin zorlandığı görülmüştür. Öğrencilerin sordukları soruların açık uçlu olması sebebiyle yaptıkları görüşmeler uzayabilmiş, diğer sorulara geçmede ve başka şahıslara ulaşmada

zorlandıkları anlaşılmıştır. Öğrencilerin yönelimlerini daha kolay anlayabilmek için sordukları sorular kategorize edilerek inanç, ibadet, toplumsal sorunlar ile kurum ve gelenekler başlıkları altında toplanmıştır:

İnanç

Öğrencilerin sordukları soruları 100 öğrenci üzerinden değerlendirirsek, en fazla sorunun Alevilik’i anlamaya yönelik olduğu görülmektedir. 41 öğrenci Alevi ilkeleri, inanç esasları, Alevilik’in ne olduğu, ilk ortaya çıkışı, temeli, temel esasları, Anadolu Aleviliği gibi Alevilik’le ilgili genel bilgi edinmeyi amaçlayan sorular sormuşlardır. 21 öğrenci, daha fazla ayrıntıya girerek Alevilik’in İslam’ın altında yer alıp almadığını, bir din, mezhep veya tarikat olup-olmadığını öğrenmek istemiştir.

Alevilik tanımı ve inançlarıyla ilgili diğer soruların oranları daha düşük kalmıştır. Hz. Ali’nin yeri ve önemi ile ilgili 11, Alevilerin dinî kaynakları ile ilgili 5 öğrencinin sorusu bulunmaktadır. Yine 5’er kişi Alevilik’in katılımcıların hayatındaki önemini ve ahiret inançlarını öğrenmek istemişlerdir. Diğer sorular ise 1-3 kişi tarafından sorulmuştur. Bunlar: Allah inancı, Ehl-i Beyt, Hz. Muhammed, son peygamber, İslam tanımı, ayrıca Alevilik inancının nedeni, Şiilik ile karşılaştırma, kimlerin Alevi olduğu ile ilgili başlıklar altında toplanabilir.

İbadetler

İbadetler ile ilgili en yoğun soru namaz ile ilgili olup, 28 kişi tarafından sorulmuştur. Bunu 27 kişi ile cem takip etmektedir. 13 kişi semah, 11 kişi Muharrem, 11 kişi Ramazan orucu ile ilgili sorular sormuştur. İbadetlerin saz ve türkü eşliğinde yapıldığını gören öğrencilerden 6’sı, bunların ibadetlerdeki yerini öğrenmek istemişlerdir. 7 kişi ibadet sıklığını, 6 kişi kıblenin insan olmasının ne demek olduğu ve neden dede önünde secde benzeri eğilmenin gerçekleştiğini soru olarak yöneltmişlerdir. 5 kişi gençlerin ibadetlere olan ilgisini; 4’er kişi de ibadetlerde kadın-erkek beraber bulunulmasını, Alevilik’teki günahları ve hac ibadetini öğrenmek istemişlerdir. Diğer sorular ise (1-3 kişi) Hızır orucu, Aşure, başörtüsü, ibadet özgürlüğü, bayanların cem idare etmesi ve miraç ile ilgili sorulardır.

Toplumsal Sorunlar

Toplumsal sorunlarla ilgili genel sorular 19 kişi tarafından sorulmuştur. Sünnilik’e bakış açısı, çatışma ve komşuluk 14 kişi; toplumsal baskı, dışlanma, özgürlük, rahat hissetme ile ilgili sorular 8 kişi tarafından öğrenilmek istenmiştir. 6’şar kişi devletten olan beklentiler ve yeni nesle Alevilik’in aktarılması gibi konular ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi

çerçevesinde sorular sormuştur. 4'er kişi hükümet baskısı ve günlük siyaset ile ilgili konularla Diyanet'in Alevi çalışmalarını sormuştur. Bunların yanında, daha az oranda sorulan sorular şunlardır (1-3 kişi): Alevi açılımı, hükümetten beklentiler ve İlahiyat fakülteleri ile ilgili konular.

Gelenek ve Kurumlar

Alevi gelenekleri ve kurumları ile ilgili sorulara gelecek olursak, en fazla soru 23 kişi ile dedelik hakkında sorulan sorulardan oluşmaktadır. Cemevleri ile ilgili sorular 10 kişi tarafından sorulmuştur. En yoğun sorulardan birinin 8 kişi tarafından sorulan Atatürk'le ilgili bir soru olması dikkat çekicidir. Öğrencilerin ibadethane içerisinde yoğun bir şekilde Atatürk fotoğrafı görmeleri dikkatlerini çekmiş ve öğrenciler bunun nedenini öğrenmek istemişlerdir. 4-6 kişi Alevilik'in kollarını ve Alevi grupları, 12 temel esası, 40 kapı 40 makam ile musahiplik anlayışını, cami-cemevi projesini ve derneklerinin amacını sormuştur. 3 öğrenci Alevilerin neden tavşan eti yemediklerini öğrenmek istemişlerdir. Bunların dışında 30'un üzerinde farklı soru da 1-2 öğrenci tarafından sorulmuştur. Bu sorular yukarıda oluşturduğumuz inanç, ibadet, toplumsal sorunlar ile kurum ve gelenekler başlıkları altına girmediği ve sadece 1-2 kişi tarafında sorulduğu için buraya eklenmemiştir.

Alevi Gruplarla Yapılan Araştırma Sırasında Karşılaşılan Güçlükler

Öğrencilerimizin (100 öğrenci baz alınmıştır) yaklaşık yarısı araştırma sırasında genel anlamda bir zorluk yaşamadıklarını belirtmiştir. Bir çok öğrenci karşılaşılan güçlükler sorusuna 1-2 madde yazsa dahi, genel anlamda araştırmanın iyi geçtiğini belirtmiştir. Öğrencilerin yaşadıkları güçlükler, gözlemden bağımsız ve gözlem sırasında oluşan güçlükler olarak iki başlık altında toplanabilir.

a. Gözlemden Bağımsız Olarak Oluşan Güçlükler

a.1. Ulaşım

Öğrencilerin en büyük şikâyetinin gidecekleri yeri bulma konusunda yoğunlaştığı görülmektedir. 28 öğrenci adresi bulmada ve ulaşımında sıkıntı yaşadığını belirtmiştir. Bazı kurumların internet adreslerinin bulunmaması, internetteki adres bilgilerinin yanlış olması ve toplu-taşıma ile güçlükle ulaşılabilen yerlerde olması konularında öğrenciler sıkıntı yaşadıklarını belirtmişlerdir. Mesela, bir öğrenci gittiği Hüseyin Gazi Cemevi'nin yeri hakkında "Sora sora Bağdat bulunur derler ya. Biz de öyle yaptık. Ama

Bağdat’a gitsek daha kolay bulurduk herhalde. Tabiri caizse ‘dağın başında’ diyebilirim” serzenişinde bulunmuştur. (İDKAB, 4. Sınıf, Erkek)

a.2. Gidilen Mahalle ve Fiziki Ortam

Öğrencilerimizin çoğunluğunun bayan olması kendilerini bu konuda zorlamıştır. Özellikle kış aylarında yapılan gözlemlerde öğrenciler, hava karardıktan sonraki saatlerde bu mahallerde bulunmanın tedirginliğini yaşamışlardır. Gidilen kurumların önündeki sahipsiz köpekler, mahallenin duvarlarında yazılan bazı ifadeler de öğrencilerimizin bir kısmını tedirgin etmiştir.

Bu atmosferi daha iyi resmetmek için birkaç kız öğrencinin yaşadığı bir olayı zikretmek uygun olabilir: Tuzluçayır Cemevi’ne giden bu öğrenciler cemevinin yerini bulamayınca mahallede gördükleri çevik kuvvet polis ekibine adres sormuşlardır. Polisler birkaç başörtülü bayanın cemevi adresi sormasını garipsemişler, asayişlik bir olaya yol açabilir kaygısıyla kendilerine neden cemevine gitmek istediklerini sormuşlardır. Öğrenciler ödev kapsamında orayı ziyaret etmek istediklerini belirtmişlerdir. Yine de öğrencilerin hem mahalle, hem de cemevindeki güvenlikleri konusunda şüpheleri bulunan polis amiri yanlarına sivil polis vermeyi teklif etmiştir. Öğrenciler bunu kabul etmeyip yine kendi imkanları ile cemevine ulaşmışlardır.

Fiziki anlamda kötü bir ortamdaki bahsedilen 2 öğrencimiz olmuş, bunlardan biri yemekhane bölümündeki gürültü sebebi ile yapılan sohbeti dinleyemediğini belirtmiştir. Diğer öğrenci ise gittiği ortamın çok kirli olduğunu ve hiç rahat edemediğini ifade etmiştir.

a.3. Ailevi Kaygılar

Öğrencilerin cemevine gitmesine ailelerinde de karşı çıkanlar olmuştur. Her 100 öğrenciden 1’i bu konuda güçlük yaşadığını, babasının kendisine izin vermek istemediğini belirtmiştir. Bu konunun da yine güvenlik kaygısı ile yaşandığını düşünmekteyiz. Aynı kaygının kilise ödevini yapan öğrencilerin ailelerinde oluşmaması ise dikkat çekicidir.

a.4. Zaman Sıkıntısı

Öğrencilerden gittikleri grupların ibadetlerini de gözlemlemeleri istenmiştir. Zaman uyuşmazlığı sebebiyle birçok öğrencinin bunu gerçekleştiremediği görülmüştür. Muharrem ayına rastlayan ziyaretlerde bazı öğrenciler cem izleme imkanı bulamamışlardır. Bu konuyu yaşadıkları zorluklar arasında değerlendiren öğrenci sayısı 6’dır. Matem sebebi ile semah yapılmadığını öğrenen öğrenciler, bu duruma şaşırılmışlardır: “Hz.

Hüseyin'in katledilmesinden dolayı matem var diyerek semah yapmadılar. Şaşırılmıştık. Semah ibadet ise neden matemli olduklarında yapmıyorlar diye düşündüm.” (YDÖ, 3. Sınıf, Bayan)

a.5. Önyargılar ve Önceki Grupların Olumsuz Tecrübeleri

14 öğrenci, gitmeden var olan tedirginliklerini, sahip oldukları önyargıları, soru sormada yaşadıkları çekingenliği ve bayan olarak erkek cemaat arasında kendilerini rahat hissedememelerini, sorun olarak dile getirmişlerdir. Bu tedirginliklerin kilise ödevini yapan öğrenciler arasında, çok daha az olması dikkat çekicidir (64 öğrenciden 3 kişi). Bu konuda bir bayan öğrencinin hislerini paylaşalım:

“Biz 5 kız arkadaş gitmiştik ve ilk vardığımızda içeride ortalama 50 yaş civarında 30 kişi kadar, neredeyse tamamı bıyıklı ve esmer, bir erkek grubuyla karşılaştık. Kapıdan içeri girmeye bile tereddüt ettim. Keşke yanımızda erkek arkadaşlarımızla gelseydik diye düşünmeden kendimi alamadım. O kadar erkeğin içine girmek, hele böyle bir ortamda kesinlikle istemiyordum. Ama bu ödevi de yapmak zorundaydım ve bir daha böyle bir ortam bulma veya gelme şansım olmayabilirdi. Bu tereddütlerle ve onların bizi içeriye buyur etmeleriyle kapıdan girdik.” (YDÖ, 3. Sınıf, Bayan)

Bir başka öğrenci ise daha önce giden arkadaşlarının yaşadığı kötü tecrübelerin, kendisini tedirgin ettiğini belirtmiştir.

a.6. Gözlemin Uzun Vakit Alması

2 kişi, son sınıf öğrencileri için bu ödevin ağır olduğunu, hem ziyaretin hem de bunu raporlaştırmanın çok vakit aldığını, ödevi faydalı bulmakla birlikte 3. sınıf öğrencileri için daha uygun bir ödev olabileceğini belirtmiştir.

Aslında buraya kadar olan zorlukların gidilen cemaati tanımama kaynaklı olduğu, ortama girildikten sonra bir rahatlama olduğu anlaşılmaktadır. Bundan sonra sıralayacağımız konular ise gözlem sırasında ortaya çıkan olumsuzluklar olarak kaydedilebilir.

b. Gözlem Sırasında Oluşan Güçlükler

b.1. Öğrencilerin İnançlarının Küçümsenmesi

12 öğrencimiz Sünnilik'e ağır eleştiriler getirildiğini, inançları ile alay edilip saygısızlık yapıldığını, baskı ve düşmanlık hissettiklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerden birkaçının bu konudaki yorumu dikkat çekicidir: “Bu gözlemi gerçekleştirmeden önce Sünnilerin Alevilere karşı önyargılı olduklarını düşünüyordum. Gözlem sırasında fark ettim ki Alevilerin Sünnilere olan önyargısı çok daha büyükmüş” (İDKAB, 4. Sınıf,

Bayan). Bu tür olumsuz algıların kilise ödevini yapan öğrenciler arasında çok daha az hissedilmesi de yine dikkat çekicidir (64 öğrenciden 2 kişi).

b.2. Rahatsız Edici Tavırlar

7 öğrenci rahatsız edici ve provoke edici tavırlar, bakışlar, ima ve laf dokundurmalardan bahsetmiştir. 1 öğrenci grubun aralarında “gizli gizli” konuşmasından duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir. Hatırlatmak gerekir ki birçok öğrenci cemaat üyesi 1-2 kişinin olumsuz tavırlarından bahsetse de bu kişilere diğer cemaat üyelerinin müdahale ettiklerini rapor etmişlerdir. Bu olumsuzluklar da kilisede gözlem yapan öğrenciler arasında daha düşük kalmıştır.

b.3. Niyet Sorgulama

5 öğrenci niyetlerinin sorgulanması, “neden geldiniz, okul mu bura?” türü serzenişlere muhatap olma ile gözlem yaptıkları grubu eleştirmeye gitmişler gibi karşılanmaları konularında rahatsızlıklarını dile getirmişlerdir. 2 öğrenci “Ajan bunlar” ithamına maruz kalmıştır.

b.4. İnançları Savunma Çabası

4 öğrenci, sorularına, inançlarını ispat etme, düşüncelerini savunma ve empoze etme biçiminde verilen cevapların, rahatsız edici olduğunu belirtmiştir.

b.5. Yetersiz ve Konu Dışı Cevaplar

Konuşacak kişi bulmada zorlanma, sorulara verilen cevapların uzunluğu, soruyu cevaplayabilecek düzeyde dinî bilgiye sahip olmayanlar ile karşılaşılması, sorulara konu dışı cevap verilmesi, net cevap verilmemesi, cevapların çelişkiler içermesi, konuyu siyasete çekme ve soruya soru ile cevap verilmesi (Sünniler bu konuda ne yapıyor) gibi cevaplar ile ilgili konularda, her bir başlık için en az bir öğrenci olmak üzere 15 öğrenci sorun yaşadığını ifade etmiştir.

b.6. Ortamda Yapılacak Doğru Davranışı Tespit

1-2 öğrenci de şu sorunları dile getirmiştir: Gruba karşı nazik olma çabalarının kendilerini yorması; ‘cem’de dedeye selam vermediği için tepkiyle karşılaşma, “okunmuş” ikramı reddedemeyip yeme, yaşlı amcaların ne dediğini anlayamama, ortamdan hissedilen manevi huzursuzluk, ibadetlerine “zorla” katılma, çektikleri fotoğraflar ve aldıkları kayıt için tepki görme.

Bir öğrenci de yaşadığı olumsuzlukları belirtmeden “kaç gün kendime gelemedim” ifadesiyle tecrübelerinin kötü olduğunu belirtmiştir. Sınıfta

aldığımız geri-bildirimlerde de bir kız öğrenci dedenin makamında kendilerine secde ettirildiğinden, bunun kendisinde çok büyük travma yarattığından bahsetmiştir. Alevi gruplara giden ilk grup öğrencilerin sınıf anlatımlarında daha fazla olumsuz duruma rastlanırken, sonraki gruplar tarafından anlatılan olumsuz durumların azaldığı anlaşılmaktadır. Bu durum üzerinde, öğrencilerin daha önce bu ziyaretleri gerçekleştiren arkadaşlarından edindikleri bilgiler sayesinde, kendi gözlemleri sırasında ne ile karşılaşacaklarını bilmelerinin etkili olduğu düşünülmektedir. İlk bakışta farklı aylarda aynı mekânı ziyaret eden öğrencilerimize cemaatin alıştığı ve daha hoşgörülü oldukları şeklinde yorumladığımız bu durumun, incelediğimiz anket sonuçlarında bu şekilde tezahür etmediği görülmektedir.

Değerlendirmeye tabi tutmadığımız anket formlarında da öğrencilerin benzer tecrübeler paylaştıkları görülmekle birlikte, 3 farklı durum daha tespit edilmiştir.

b.7. Önceki Grupların Oluşturduğu Olumsuz Ortam

Bir öğrenci kendinden önce aynı grubu ziyaret eden öğrencilerin grup üzerinde olumsuz bir hava bıraktığını, bunun da kendilerine yansındığını söylemiştir.

b.8. Güncel Problemler

Diğer öğrenci 10 Ekim 2015’de Ankara Tren Garı önünde meydana gelen ve 100’ün üzerinde kişinin ölümüne neden olan patlama olayı sonrasında ziyaretini gerçekleştirdiğini, bu patlamanın olumsuz bir ortam oluşturduğunu belirtmektedir.

b.9. Kurumların Öğrenci Raporlarını Görmek İstemeleri

Birkaç öğrenci ziyaret ettikleri kurumların kendilerinden hazırlayacakları raporu görmek istediklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerimizden iletişim bilgileri alınmış, bu durum bazı öğrencilerimizde tedirginlik oluşturmuştur (Bu olayı yaşadıkları güçlükler altında yazan sadece bir öğrenci bulunmaktadır). Bu durumdan rahatsız olduklarını bize belirten öğrenciler için ziyaret ettikleri kurum başkanı tarafımızca aranmış, öğrencilerimizin endişeleri giderilmeye çalışılmıştır.

b.10. Yeterli Bilgi Birikimine Sahip Olmama ve Sadece Gözlem İçin Orada Bulunma

Son olarak öğrencilerimizin ziyaret ettikleri dinî gruplar hakkında, bilgi birikimlerinin az olmasından kaynaklanan sebeplerle de zorlandıkları görülmüştür. Öğrencilerimizin gittikleri yerlerde sadece katılımlı gözlem

için bulunmaları, Sünni akideye yönelik eleştirilere cevap vermelerini engellemiştir. Bu durum da birçok öğrenci tarafından dile getirilmiştir.

Dile getirilen bu olumsuzluklarla birlikte, öğrencilerimizin yarısı herhangi olumsuz bir durumla karşılaşmadıklarını belirtmişlerdir. Sınıf konuşmalarında öğrencilerin çoğu herkesin güler yüzlü olduğunu vurgulamış, aynı söylemlerin öğrencilerin raporlarına ve bu yönde bir soru olmamasına rağmen Katılımlı Gözlem Geri Bildirim Formu’na da yansıdığı görülmüştür. Öğrencilerimizin bu durumu tasvir ederken Aleviler için “insan canlısı” gibi sıfatlar kullanmaları dikkat çekicidir. Yapılan gözlemin önyargıları kırma adına faydalı bir mahiyet arz ettiği, kendileri için güzel bir tecrübe ve anı olduğunu belirten birçok öğrenci olmuştur. Özellikle Muharrem ayında bu ziyaretleri gerçekleştiren öğrencilerimiz iftarlara davet edilmiş, bazıları bunlara iştirak etmiştir. Evlerine davet edilenler ve “siz de bizim kızımızsınız” türünde taltifler alanlar olmuştur.

Kilise gözlemini yapan öğrencilerin bazı konularda daha az olumsuzlukla karşılaştığını yukarıda belirtilmiştir. Bununla birlikte, kilise gözlemi yapan öğrencilerin yaklaşık yarısı herhangi bir güçlük yaşamadıklarını belirtmişlerse de Alevi gruplara nazaran kilise mensubu kişiler için öğrencilerin kullandığı övgü ifadeleri daha azdır. Bu farklılaşma üzerinde, cemaat mensuplarınca öğrencilere gösterilen ilginin etkili olduğu düşünülebilir.

Hıristiyanlık ile İlgili Sorular

Bu bölümde ankete katılan 64 öğrencinin cevapları esas alınmıştır. Öğrencilerin soruları inanç, ibadet, toplumsal sorunlar ile kurum ve gelenekler başlıkları altında toplanmıştır.

İnanç

Öğrencilerimizin gittikleri kiliselerde Türklerle karşılaşınca, bu kişilerin “ne zaman Hıristiyan olduklarını”, “Hıristiyan bir aileden mi geldikleri, yoksa sonradan mı Hıristiyan olduklarını”, “Hıristiyanlık ile ne zaman ve nasıl tanıştıklarını” merak ettikleri görülmektedir. En yoğun soru bu konularda gelmiştir (26 kişi). Yine aynı konu ile ilgili sayılabilecek şekilde 10 kişi Hıristiyanlık’ı seçme nedenlerini sormuştur. 16 öğrenci Hıristiyanlık ile İslam’ın karşılaştırılmasını, 13 kişi de Hıristiyanlık ile diğer dinlerin karşılaştırılmasını istemiştir.

Hıristiyanlık’taki mezhepler de ilgi çeken konulardan olmuştur. 11 öğrenci mezhepler ve mezhep çatışmaları ile ilgili sorular yöneltmişlerdir. 5

öğrenci Protestan kilisesi mensuplarına neden özel olarak Protestanlık mezhebini seçtikleri sorusunu yöneltmiştir.

9 kişi, Hz. İsa'nın ölümü, kime dua edildiği ve Hz. İsa'nın dünyaya geri gelmesi gibi, Hz. İsa/Mesih inancıyla ilgili; 6 kişi, İncil sayısı, İncil'in oluşumu, muhtevası, değişip-değişmediği ve hangi İncil'in esas alınması gerektiği gibi Kutsal Kitap ile ilgili sorular sorarken; 6 kişi Teslis, 4 kişi Tanrı inancı hakkında soru sormuştur. 4 kişi Kur'an-ı Kerim'e bakış, 3 kişi de peygamberlik, peygamberler ve son peygamber gibi konuları merak etmiştir.

İnançla ilgili konularda 1-2 kişi tarafından sorulan sorular: Hz. Muhammed'e bakış, Hıristiyanlık nedir, kutsal nedir, ilahilerde geçen "Rab" kim, insanın yaşama amacı, dinî emir ve yasaklar, aslı günah ve nasıl Hıristiyan olunur gibi konularda gelmiştir.

İbadetler

İbadet zamanı, mekânı, zorunlu ibadetler, günlük ibadetler, ibadete hazırlanma ve ibadetlerden alınan huzur vb. genel konular 19 kişi tarafından sorulmuştur. Tövbe ve günah çıkarma ile neden Protestanlık'ta günah çıkarmanın olmadığı konularını 5 kişi merak etmiştir. 4'er kişi belli bir kiblelerinin olup olmadığını ve dua konularını sormuştur. 3 kişi kilisede neden mum yakıldığını öğrenmek istemiştir. 1-2 kişi tarafından sorulan sorular, haccın farklı mekânlarda yapılabilmesi, vaftiz, ayinin neden Türkçe yapıldığı, neden toplu ibadet yapıldığı, ibadet sıklığı, örtünme, ahlak, ayinin neden Pazar günü olduğu, ayindeki ilahi ve müzikler, ekmek-şarabın dindeki yeri, özel gün ve dinî bayramlar, bayanların ayin yönetmesi gibi konulara yönelmiştir.

Toplumsal Sorunlar

Toplumsal konular ile ilgili sorular, en yoğun şekilde 16 kişi ile Türkiye'de bir Hıristiyan olarak yaşarken baskı olup olmadığı, toplumun kendilerine bakışı ile toplumsal ve ailesel tepkilere yönelmiştir. 15 kişinin sorusu da benzer bir şekilde Müslüman bir toplumda yaşamının sıkıntıları, dinlerini gizleme gereği duyup duymadıkları ve genel toplumsal sorunlar hakkındadır. 6 kişi Türkiye'de bir Hıristiyan olarak yaşamının getirdiği avantaj ve dezavantajları öğrenmek istemiştir. Bu üç soru grubu bir arada değerlendirildiğinde, öğrencilerin yarıdan fazlasının Hıristiyanların Türkiye'de yaşadığı toplumsal sorunlarla ilgili konuları merak ettiği görülmektedir.

10 öğrenci, Türkiye’de verilen din eğitimi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri, üniversitelerde Hristiyanlık ile ilgili kürsülerin açılması ve çocuklarına verilecek din eğitimi ile ilgili konularda soru yöneltmiştir.

6 öğrenci, dinlerinin sosyal hayattaki yeri ve önemini öğrenmek istemiştir. 5 öğrenci Müslümanlardan beklentilerinin neler olduğunu sormuştur. 3 kişi Hristiyanlık’ın gelişip-gelişmediği konusunda soru yöneltmiştir. 1-2 kişi tarafından sorulan sorular, sosyal yardımlaşma, dinlerarası diyalog, devletten beklentiler, devlet baskısı, Adalet ve Kalkınma Partisi hükümetine bakış, mühtedi sayısı, tanıtım faaliyetleri, Avrupa’daki Müslümanların karşılaştığı zorluklar ve Türkiye’de inanç özgürlüğü gibi konularda gelmiştir.

Gelenek ve Kurumlar

Hristiyan gelenek ve kurumları hakkında sorulan sorulara bakacak olursak, 12 öğrenci kilise ile ilgili sorular yöneltmiştir. 4 öğrenci kilisenin giderlerinin nasıl karşılandığını, devlet katkısı olup-olmadığını sormuştur. 3 öğrenci kilisede gördükleri haç ve ikonların anlamını, 1 öğrenci ise gittiği kilisede hiçbir resim ve heykel göremeyince bu farklılığın nedenini sormuştur. Bunlarla beraber 1-2 öğrencinin sorduğu sorular, bağışların ne için toplandığı, Hatay ilinin önemi, rahiplerin evlenmemesi, rahiplerin dinî eğitimi ve boşanma gibi konulardadır. Bunların dışında 20’in üzerinde farklı soru da 1-2 öğrenci tarafından sorulmuştur. Bu sorular yukarıda oluşturduğumuz inanç, ibadet, toplumsal sorunlar ile kurum ve gelenekler başlıkları altında ele alınacak türde olmadığı ve sadece 1-2 kişi tarafından sorulduğu için buraya eklenmemiştir.

Hristiyan Gruplar ile Yapılan Araştırma Sırasında Karşılaşılan Güçlükler

Ankete katılan 64 öğrencinin yaklaşık yarısı araştırma sırasında genel anlamda bir zorluk yaşamadığını belirtmiştir. Birçok öğrenci karşılaşılan güçlükler hakkındaki soruya 1-2 madde yazmakla birlikte genel anlamda araştırmanın iyi geçtiğini belirtmiştir. Alevi gruplarla karşılaştırma sağlama amacıyla burada da öğrencilerin yaşadıkları güçlükler gözlemden bağımsız ve gözlem sırasında oluşan güçlükler olarak iki başlık altında toplanacaktır.

a. Gözlemden Bağımsız Olarak Oluşan Güçlükler

a.1. Ulaşım

Alevi kurumlarını ziyaret eden öğrencilerde olduğu gibi en büyük şikâyet, 16 kişiyle, gidilecek yeri bulma konusunda gelmiştir.

a.2. Fiziksel Ortam

Fiziksel ortam konusunda Alevi kurumlara göre daha fazla şikâyet bulunmaktadır. 4 öğrenci ayın boyunca yer olmadığı için ayakta kalmak zorunda kaldıklarını, 2 öğrenci (ikinci bir ayının hemen başlaması sebebiyle oluşan) sesten dolayı görüşmelerinin sağlıklı geçmediğini, 2 öğrenci fiziksel ortamın kötü olduğunu, 1 öğrenci de gittiği mahalleden dolayı tedirginlik yaşadığını belirtmiştir.

Öğrencilerin ayakta kalma ile ilgili şikâyetleri dikkatimizi çekmiş, hazırladıkları raporlar bu yönde incelenmiştir. Raporlarda ayakta kalma konusundan sadece bir öğrencinin bahsettiği görülmüştür. Azize Tereza Kilisesi'ne gittiği anlaşılan öğrenciye girişte görevli tarafından o günün özel bir gün olması hasebiyle oturacak yer olmadığı özür dilenerek ifade edilmiş, bununla birlikte dilerlerse ayını ayakta dinleyebilecekleri söylenmiştir (İDKAB, 4. sınıf, Erkek). Öğrencimizin toplu fotoğraf çekildiği arkadaş grubundan anladığımız kadarıyla o gün orada en az 8 öğrencimiz bulunmuştur.

a.3. Terör Tehdidi

Kiliseye giden gruplarda dikkatimizi çeken bir husus da öğrencilerin kilise mekânlarında sivil polis ile karşılaşmalarıdır. Ekim 2014'te Azize Tereza Kilisesi'ne giden 4 kişilik bir bayan öğrenci grubu, terör saldırısı olabileceği endişesi ile polislerin bu mekânda önlem aldığından bahsetmiştir: "Kilisenin bahçesine girdiğimizde bizi iki polis karşıladı ve bizden kimliklerimizi göstermemizi istediler. Daha sonra bize gelme sebebimizi sorudular. Bu kadar titiz davranmalarının sebebinin IŞİD terörü olduğunu söylediler" (İDKAB, 4. sınıf, Bayan). Aynı kiliseye farklı bir haftada giden erkek bir öğrenci grubu ayının sonunda elindeki telsizden sivil polis olduğunu düşündükleri bir kişi ile karşılaştıklarını belirterek bu durumu olumlu olarak yorumlamıştır: "Devletimizin diğer dinlere bu kadar saygılı olması ve güvence sağlaması beni çok onurlandırdı doğrusu" (İDKAB, 4. sınıf, Erkek). Öğrencilerin, polis tarafından kimliklerinin ve niyetlerinin sorulması veya gördükleri sivil polisler ile ilgili olumsuz bir açıklama getirmemeleri dikkat çekicidir.

a.4. Yeterli Türkçe Bilinmemesi

Alevi kurumlarda karşılaşılmayıp Hıristiyan gruplara ait mekânlarda ortaya çıkan bir başka sorun ise öğrencilerin mülakat yapacakları kişilerin Türkçe yeterlilikleri ile ilgili olmuştur. 5 kişi görüştüğü kişilerin Türkçe'yi zor konuştuklarını belirtmiştir. 1 kişi de ayın İngilizce gerçekleştirildiği için

anlayamadığını belirtmiştir. Bazı öğrenciler, gittikleri kilisede ayinin İngilizce olması sebebiyle İngilizce bilip bilmediklerinin sorulduğunu, bilmeyenlere eşzamanlı tercüme dinleyebilecekleri kulaklık ve cihaz verildiğini belirtmişlerdir.

a.5. Gözlemin Uzun Vakit Alması

Ulaşım ve sorular ile ilgili konular dışında en yoğun şikâyet ödevin uzun sürmesi ile ilgili olmuştur. 6 öğrenci ayin/ödev/raporlaştırmanın uzun sürmesinden şikâyet etmiştir. 2 öğrenci bu ödevin son sınıf öğrencileri için yoğun olduğunu belirtmiştir. Yine 2 öğrenci, ödevin kendileri için zaman kaybı olduğunu, yapmaları gereken işlere zaman ayıramadıklarını ifade etmişlerdir. Bu şikâyetlerden birini öğrencilerin kendi ifadeleri ile paylaşırsak:

Pastör bizi çok bekletti, sıkıldık, namazı kaçırdık. Yakında cami yoktu. Ayin çok uzundu. Kilise şarap kokuyordu, rahatsız olduk. Kilise ayini sadece Pazar günü yapılabildiği için dershanemize [KPSS için olan] gidemedik ve dersleri kaçırdık. Kilise uzaktı, bir sürü yol gittik. Bu ödevin son sınıfta bu kadar yoğunken değil de ara sınıflarda verilmesi gerektiğini düşünüyorum (Anket no. 91).¹⁶

a.6. Önyargılar

Farklı bir ortama gittikleri için endişe duyduklarını belirten öğrenci sayımız 64’te 3’tür. Benzer bir endişeyi Alevi grupları ziyaret edenlerin daha yoğun yaşaması dikkat çekicidir (100 kişide 15 kişi). İncelediğimiz raporlar göstermektedir ki aslında hemen her öğrenci bu ödevi aldığı anda belirli bir heyecan, tedirginlik, çekingenlik ve korku yaşamıştır. Yaptığımız ankette bu endişelerini dile getirenlerin, bu durumun yoğunluğuna işaret ettiği düşünülebilir. Ayrıca, kiliseye giden öğrencilerin hepsine gidecekleri dinî grubu seçme hakkı verildiğinden dolayı, Alevi kurumları ile ilgili endişeleri bulunan öğrenciler, kiliseye gitmeyi tercih etmiş olabilirler. Alevi kurumlarına giden öğrencilerin büyük çoğunluğu, kendilerine seçme hakkı vermediğimiz öğrencilerden oluşmaktadır. Bu durumun, endişe duyduğunu belirten öğrenciler üzerinde etkili olduğu düşünülebilir.

a.7. Toplum Baskısı

Alevi grupların aksine, kilise gözlemi için ailesinden gitmemesi yönünde bir baskı gördüğünü belirten öğrenci bulunmamaktadır. Bununla birlikte,

¹⁶ Son sınıf öğrencilerinin bu minvaldeki şikâyetleri değerlendirilirken Tablo 1’de görüldüğü üzere son sınıflara ödevin Güz dönemlerinde, dönem başında Eylül ayı içerisinde verildiği hatırlanmalıdır.

kilise için adres sorduklarında garipsenen ve “tuhaf” karşılanan öğrenciler olmuştur.

Ulus'ta Kurtuluş Kilisesi'nin yeri için adres sorduklarını belirten bir kız öğrenci, gözlemlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Gidiş esnasında yol tarifi için durdurduğumuz insanların tepkileri Hristiyanlara bakış açımızı ortaya koyuyor gibiydi. Orada ne işiniz var? Niçin oraya gidiyorsunuz? diye şaşırınlar, kilisenin yanı sıra camiye de tarif edenler oldu. Aslında bu bizden olmayanlara karşı ön yargılarımızı gözler önüne seriyordu.” (İDKAB, 2. sınıf, Bayan)

Batıkent'te Bereket Kilisesi'ne giden bir öğrencimiz de yaşadığı tecrübeyi şu şekilde dile getirmiştir:

Giderken yolda insanlara kilisenin yerini sorduğumda şaşırdılar. Aynı semtte olmalarına rağmen kilisenin yerini bilmiyorlardı. Bir amcaya sorduğumuzda [öğrencinin başörtülü olmasını kastederek] ‘bir kıyafetine bakıyorum, bir de sorduğun soruya’ diyerek şaşırdığını söyledi. Kilise önüne gittiğimde burası kilise biliyorsunuz değil mi? diyerek garipsediler benim kilisenin önünde bulunmamı. (İDKAB, 2. sınıf, Bayan)

Adres sorulan kişilerin gösterdikleri reaksiyonların, sadece apartman altlarında görece yeni kiliselere yönelmediği, Ankara'da tarihi geçmişi olan kurumlar için de benzer tepkilerin verildiği görülmüştür. Örneğin, Azize Tereza Katolik Kilisesi'nin adresini bulmak isteyen öğrencilerimizin aldığı tepkiler buna işaret etmektedir:

Yaşlıca bir taksiciye adresi sorduğumuzda yüz ifadesi değişti ve gayet sert bir şekilde ‘ne yapacaksınız bakim siz kiliseyi’ dedi. Ödevimiz olduğunu söyledik. Tarif etti ama ödevimiz de olsa gitmememiz gerektiğine inanıyor gibiydi... [adresini bulamayınca] bu kez de bir büfeye sorduk, kilisenin yakınında bir büfeydi ama bilmediğini söyledi. Sonra mahallenin eski muhtarı olduğunu söyledikleri biriyle karşılaştık ve ona sorduk. Taksici amcadaki aynı tavır onda da vardı. ‘Orada bir kilise var ama adını bilmiyorum. Sizin aradığınız mı bilemem’ dedi. Muhtarın da kilise hakkında hiçbir bilgisinin olmaması ilginçti. (İDKAB, 2. sınıf, Bayan)

Balgat'ta bulunan Ankara Uluslararası Protestan Kilisesi'ne (IPCA) giden bir öğrenci de benzer bir tecrübeden bahsetmiştir:

Kiliseye gitmek için dolmuşa bindim ve dolmuşçuya gideceğimiz kilisenin adını söyleyip oraya gelince bize haber vermesini istedim. Fakat dolmuş şoförü ve dolmuşta bulunan kişiler bunu çok garipsediler. Bir an için acaba yanlış bir şey mi yapıyorum diye düşündüm. Sonuçta ben tesettürlüydüm ve dış kıyafetim Müslümanlığın simgesiydi. Kiliseye gittiğimde oradaki

insanlar da acaba dolmuştakiler gibi garipseyecekler miydi? ... Yol boyu bunları düşündüm. Sonunda dolmuşçunun kilisede inecekler demesiyle kalp atışlarım daha da hızlandı. (İDKAB, 4. sınıf, Bayan)

Ankara’nın dört bir tarafındaki farklı kiliselere, farklı zamanlarda giden öğrencilerimizin, adres sorduklarında benzer kuşku bakışlarla karşılaşmaları dikkat çekicidir. Yukarıda belirttiğimiz üzere Alevi kurumlara giden öğrenciler bu çeşit bir tecrübe yaşamamışlardır.

b. Gözlem Sırasında Oluşan Güçlükler

b.1. Öğrencilerin İnançlarının Küçümsenmesi

Olumsuz Hıristiyan-Müslüman karşılaştırması yapıldığını belirten 2 öğrenci bulunmaktadır. Dinî düşüncelerin karşılaştırılması anlamında Alevi gruplara giden öğrenciler daha fazla güçlükle karşılaşmışlardır. 100 öğrenciden 12’si Alevilik-Sünnilik karşılaştırmasının olumsuz olduğunu belirtmiştir.

b.2. Yeterli Bilgi Birikimine Sahip Olmama

Alevi gruplarda olduğu gibi, gidilen gruplar hakkındaki bilgi eksikliği de öğrencileri zorlayan konulardan olmuştur. 4 öğrenci bu durumdan bahsetmiştir. Bunlardan 3’ü ayinde ne yapıldığını anlayamadıklarını, eve dönünce internetten araştırma yaptıklarını, ancak ondan sonra yapılanların yerine oturmaya başladığını belirtmiştir.

b.3. Yetersiz ve Konu Dışı Cevaplar

Sorulan sorularla ilgili sorunlar Alevi kurumlara giden öğrencilerde olduğu gibi bu grupta da yoğunlaşmaktadır. Alevi gruplarda sadece 1 kişi soru soracak kişi bulma konusunda sıkıntı yaşadığını belirtirken, kiliseye giden 9 öğrenci soru soracak kişi bulma konusunda sıkıntılarını ifade etmiştir. Ayinden sonra herkesin dağıldığını, soru sorulmasının istenmediğini (4 kişi), bazı soruların cevapsız bırakıldığını (3), özellikle Türk Hıristiyanların önyargılı olup savunmacı türden cevaplar verdiklerini (3), sorulan soru ile ilgisiz cevaplar verildiğini (1) ve soruların kendilerini sıkıştırmak için sorulduğunu düşünenlerin bulunduğunu (1) belirten öğrencilerimiz olmuştur.

b.4. Hıristiyan Olduğunu Gizleme

Alevi gruplardan farklı olarak, 2 öğrenci konuştuıkları kişilerin isim vermek istemediklerini belirtmiştir. Alevi grupları ziyaret eden öğrencilerde bu yönde bir şikâyet olmamıştır.¹⁷

¹⁷ Öğrencilerden görüştüğüleri kişilerin isimlerini almaları istenmemiş ve görüşülen kişinin cinsiyet ve ortalama yaşını söylemeleri yeterli görülmüştür. Buna rağmen öğrencilerin çoğunun isim sorulduğu görülmektedir. Bazı öğrenciler raporda gerçek isimler yerine müstear isim kullandıklarını belirtmişlerdir.

Kiliseye giden öğrencilerin yaşadığı önemli güçlüklerden biri de fotoğraf çekimiyle ilgili olmuştur. 64 öğrenciden 5'i bu konuda sıkıntı yaşadığını, kendilerine izin verilmediğini söylemişlerdir. Bunlardan bazıları telefonlarını oradaki cemaat üyesi bir kişiye vermiş, onların çektiği fotoğraflarla yetinmek zorunda kalmıştır. Alevi grupları ziyaret eden her 100 öğrenciden sadece 2'si bu konuda bir güçlükle karşılaşmıştır. Kilise gruplarında fotoğraf çekimine izin verilmemesinde, sonradan Hıristiyan olan kişilerin yaşadığı çekincelerin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Mesela, bir öğrenci gittikleri kilisenin rahibinin fotoğraf çekimine izin vermeyip kendisinin iki kare fotoğraf çekerek bunu öğrencilere verdiğini belirtmiştir. Rahip, daha önce gazetecilerin ve diğer bazı kişilerin fotoğrafları farklı amaçlarla haber yaptıklarını söylemiştir (Anket no. 106, Ankara Protestan Kilisesi). Aynı kiliseye gittiği anlaşılan başka bir öğrenci de fotoğrafları pastörün¹⁸ çektiğini ve e-posta ile kendilerine gönderdiğini belirtmiştir (İDKAB, 2. sınıf, Bayan).

Kurtuluş Kilisesi'ne giden bir grup öğrencimiz de “ibadet sırasında lütfen kamera çekimi yapmayınız. Hıristiyan olduğunun bilinmesini istemeyen kardeşlerimiz var” şeklinde uyarılmışlardır (İDKAB, 2. sınıf, Erkek).

İbadet esnasında yapılacak fotoğraf çekimlerinin cemaatin huzuruna zarar verebileceği unutulmamalıdır. Azize Tereza Kilisesi'ne giden öğrencileri de ibadet esnasında fotoğraf çekmemeleri konusunda uyarın din görevlisi, ayin öncesi ve sonrasında ‘kişiler kadrja alınmadığı sürece’ bunu yapabileceklerini belirtmiştir. Öğrencimiz, ibadet mekânlarının girişinde fotoğraf çekiminin yasak olduğunun belirtildiğini de raporuna eklemiştir (İDKAB, 4. sınıf, Bayan).

b.5. Sadece Gözlem İçin Orada Bulunma

Öğrencilerimizin ziyaret ettikleri kurumlarda sadece katılımlı gözlem için bulunmaları, dinî inançlarına getirilen eleştirilere cevap vermelerini engellemiştir. 3 öğrenci yaşadıkları güçlükler arasında bu konuyu belirtmiştir.

b.6. Rahatsız Edici Tavırlar ve Çekingenlik

Cemaatin öğrencileri “müjdelemeye” (tebliğ) çalışmaları (2 öğrenci), erkek bir öğrencinin bayanlarla konuşmaya çekinip sadece erkek cemaat ile iletişim kurması ve heyecan duyup ne soracağını bilememesi, yine aynı öğrencinin arkasında oturan bir cemaat üyesinin “sınırlı” tipli durmasından

¹⁸ Öğrencilerin papaz, rahip ve pastör gibi Hıristiyan din adamlarını ifade eden kelimeleri eş anlamlı kullandıkları anlaşılmaktadır.

duyduğu çekingenlik bu başlık altında değerlendirilebilir. Bunların dışından 1-2 öğrenci tarafından zikredilen güçlükler şunlardır: Daha önce gidenlerin oluşturduğu olumsuz ortam, ayın sırasında not tutmanın zor olması ve cemaatin öğrencilerin niyetini sorgulayarak tedirginlik göstermeleri.

Yine hatırlatmak gerekir ki öğrencilerin cemaatle yaşadıkları güçlükler genellikle bireysel bir görünüm arz etmektedir ve az sayıda öğrenci tarafından tecrübe edilmiştir. Yaptığımız anket öğrencilere araştırma sırasında yaşadıkları zorlukları sorduğundan ve biz de bunları bu makaleye yansıttığımızdan dolayı, olumlu yorumlar yokmuş gibi bir algı oluşmamalıdır. Araştırmanın öğrenciler tarafından faydalı bulunup bulunmadığı ile ilgili kısmı, değerlendirme bölümünde gelecektir. Bu bölümü yine bir öğrencinin düşünceleriyle bitirirsek: “Bence bu ödev oldukça yararlıydı; yaşayarak öğrenmek önemli. Teşekkürler Hocam ...” (Anket no. 92, Azize Tereza Kilisesi, Ulus).

Değerlendirme

Dinî azınlıklar ve Aleviler ile ilgili konular, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin zorunluluğu ve içeriği, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın konumu, misyonerlik, azınlık vakıfları ve cemevlerinin statüsü gibi tartışmalar çerçevesinde yoğun olarak hayatımızda yer bulmaktadır. Bu inanç grupları yıllardır istek ve düşüncelerini hem toplumsal hem siyasi düzlemlerde dile getirmektedirler. Var olan toplumsal gerçeklik ise anlattıklarımızın karşımızdakinin anlayabildiği ile sınırlı kaldığıdır. Bu sınırı belirleyen önemli faktörlerden biri, kişisel ve toplumsal algılarımızdır. Yaptığımız bu nitel çalışma ile Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin incelediğimiz dinî gruplarla ilgili algıları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Öğrencilerin algılarının oluşmasında fakültede gördükleri teorik derslerin değil, kendi toplumsal çevrelerinden edindikleri bilgilerin belirleyici rol oynadığı anlaşılmaktadır. Bu durum iki problemliliğe işaret etmektedir: Birincisi, “din mütehassısları yetiştirme” amacı ile kurulan İlahiyat fakültelerinde Türkiye’de yaşayan dinî gruplar hakkında yeterli teorik bilginin verilmediğini göstermektedir. İkincisi ve daha önemlisi, verilen kısıtlı bilginin de tamamen teoride kaldığı ve sahaya inilemediği anlaşılmaktadır. Bu konuda bir öğrencinin düşüncelerini paylaşacak olursak:

Yıllarca Hıristiyanlığı bize kitaplarda okuttular, derslerde işlediler fakat hiç önemsememiştim. Ama gidip gördükten sonra onlar hakkında birçok şey

öğrendim ve bu öğrendiğim şeyleri asla unutmuyacağım. (İDKAB, 4. Sınıf, Bayan)

Öğrenci algılarının şekillenmesinde bilgi boyutunun eksikliği her aşamada etkili olmuştur. Teorik bilgilerin eksikliği ve pratik bilgi boyutunun yoksunluğu birleşince, öğrenciler katımlı gözlem için ziyarette bulunacakları kurumlara gitmede büyük bir tedirginlik yaşamışlardır. Sahip olunan önyargılarda bilgi eksikliği önemli bir yer tutmaktadır. Gidilen grupla ilk temastan itibaren önyargıların getirdiği tutumlar değişmeye başlamış görünse de karşılaşılan ufak sorunlar bile önyargıların oluşturduğu algıları doğrulamak için kullanılmıştır.

Bilgi eksikliği sebebiyle gözlenen davranışların yorumlanması zorlaşmış, özellikle Alevi grupların İslami inanç ve ibadet konularındaki düşünceleri öğrencilerde şok etkisi yaratmıştır. Hıristiyan mezhepleri arasındaki farklılıkların da öğrencilerimizin dikkatinde olmadığı anlaşılmaktadır.

Öğrencilerin Algılarını Etkileyen Faktörler

a. Pratik Bilgi Düzeyinin Yoksunluğu

Katımlı gözlem ödevini yapan öğrencilerimizden Alevi gruplara giden öğrencilerin % 93'ü, kiliseye giden öğrencilerin de % 95'i gözlemde buldukları dinî grupların herhangi bir faaliyetine daha önce katılmadıklarını ifade etmişlerdir (Tablo 2). 253 öğrenciden sadece 17'si gittikleri grupları daha önceden de ziyaret ettiklerini belirtmiştir.

Tablo 2: Öğrencilerin Katımlı Gözleme Bakışı

	Alevi		Hıristiyan		Toplam
	Evet	Hayır	Evet	Hayır	
Gözlemde bulunduğunuz bu dinî grubun herhangi bir faaliyetine daha önce katılmış mıydınız?	14	175	3	61	253
Bu dinî grubu tanıma anlamında bu ödevi faydalı buldunuz mu?	184	5	58	6	253
Gelecek sene bu dersi alacak öğrenciler için aynı ödevin verilmesini tavsiye eder misiniz?	160	29	55	9	253

Öğrencilerin % 96’sı ziyaret edilen dinî grupları tanıma anlamında bu ödevi faydalı bulduğunu belirtmiştir (Tablo 2). ‘Okulda öğrendikleri teorik bilgilerin yeterli olmadığını’, ‘kendisinde farkındalık oluştuğunu’, ‘bu dinî gruplar derslerde işlenirken önemsemediğini, ancak gidip gördükten sonra asla unutmayacağını’, ‘yeni birçok şey öğrendiğini’ belirten çok sayıda öğrencimiz olmuştur. Hıristiyan grupları ziyaret edenlere nazaran Alevi grupları ziyaret eden öğrenciler arasında bu oranın bir miktar daha yüksek olduğu görülmektedir.

Öğrencilerimizin % 93’ü gittikleri dinî grubun daha önce herhangi bir faaliyetine katılmamış, yine % 96’sı bu ödevi faydalı bulmuş olsa da gelecek sene aynı dersi alacak öğrenciler için ödevin tekrar verilmesini tavsiye edenlerin oranı % 85’te kalmıştır (Tablo 2). Bu belirgin düşüşte bazı öğrencilerin yaşadığı olumsuz durumların etkisi olmakla birlikte, asıl etkenin, öğretici olsa bile öğrencilerin zahmetli ödevler yapma konusunda gösterdikleri isteksizlik olduğu düşünülebilir.

b. Önyargılar

Öğrencilerin gözlem yapılan gruba karşı bakışları konusunda, beklentimizin dışında bir sonuçla karşılaştığımızı söyleyebiliriz. Kişisel kanaatimiz ve literatürde bugüne kadar gördüğümüz genel eğilim, araştırmacıların katılımlı gözlem yaptıkları gruplara karşı olumlu tavırlarının arttığı yönündedir.¹⁹ Öğrencilerin de bu konuda benzer bir eğilim göstermesini beklerken, bizi şaşırtan bir sonuçla karşılaştığımızı söylemeliyiz.

Öğrencilerimizin % 68’i gözlem yaptıkları grubun kendilerine karşı olumlu bir tavır sergilediğini belirtmiştir. % 26’sı grubun tavrını “kısmen olumsuz”, % 6’sı da “olumsuz” olarak tanımlamıştır. Bu oranlar Alevi gruplar aleyhine çok büyük bir artış göstermektedir. Hıristiyan grupların tavırları için “kısmen olumsuz” tanımlaması kullananların oranı % 11 seviyesinde kalırken, bu oran Alevi gruplar için % 31’e çıkmaktadır. Benzer şekilde ziyaret edilen grupların tavrını “olumsuz” olarak niteleme Hıristiyan gruplar için % 1.6, Alevi gruplar için % 7.4 seviyesinde gerçekleşmiştir (Tablo 3).

¹⁹ Mesela bkz. Ahmet Yemenici, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Diğer Dinlere ve Mensuplarına İlişkin Yaklaşımları (Nitel Bir Çalışma),” *Toplum Bilimleri Dergisi* 8:15 (2014), ss.153-176.

Tablo 3: Öğrencilerin Gözlem Yapılan Gruba Bakışı

	Alevi			Hıristiyan			Toplam
	Olumlu	Kısmen Olumsuz	Olumsuz	Olumlu	Kısmen Olumsuz	Olumsuz	
Gözlem yaptığımız dinî grubun size karşı tavrını nasıl değerlendirirsiniz?	117	58	14	56	7	1	253
	Olumlu	Olumsuz	Etkilemedi	Olumlu	Olumsuz	Etkilemedi	Toplam
Yaptığınız gözlem bu dinî gruba karşı olan düşüncelerinizi nasıl etkiledi?	58	80	51	33	8	23	253

Yukarıda öğrencilerin araştırma sırasında yaşadıkları güçlükler kısmında öğrencilerin zikrettikleri olumsuz olayların karşılaştırılmasında da benzer bir eğilim göze çarpmaktadır. Alevi grupları ziyaret eden öğrenciler daha yoğun bir şekilde niyetlerinin sorgulandığını, ajan benzeri ithamlara maruz kaldıklarını, İlahiyat öğrencisi olduklarını söyleyince tepki aldıklarını ve çok ağır bir Sünnilik eleştirisi ile karşılaştıklarını belirtmişlerdi. Bütün bunlar öğrencilerin gözlemden sonraki düşüncelerini de etkilemiş görünmektedir.

Yaptıkları gözlemin ziyaret ettikleri dinî gruba karşı olan düşüncelerini nasıl etkilediği sorulan öğrencilerimiz, % 36 oranında “olumlu yönde etkiledi”, % 35 oranında “olumsuz yönde etkiledi” ve % 29 oranında “etkilemedi” cevabını vermişlerdir. Oranlar Alevi ve Hıristiyan gruplar için karşılaştırıldığında yine Alevi grupların aleyhine bir temayül ortaya çıkmaktadır. Yaptıkları gözlemin ziyaret edilen dinî grup hakkındaki düşüncelerini olumlu yönde etkilediğini belirtenlerin oranı Hıristiyan gruplar için yarıyı geçerek % 52 seviyesine ulaşmaktadır. Buna karşın bu oran Alevi gruplar için % 31 seviyesinde kalmaktadır. Ziyaret sonrası bakışlarının değişmediğini belirten öğrenciler Hıristiyan gruplar için % 36, Alevi gruplar için % 27 civarındadır. Ziyaret sonrası daha olumsuz bir düşünceye sahip olarak ayrılanlar, Hıristiyan grupları ziyaret edenler arasında % 13 düzeyinde çıkarken, Alevi gruplar için bu oranın % 42 seviyesinde gerçekleşmesi dikkat çekicidir (Tablo 3).

c. İnançların ve İbadetlerin Kaynağının Sorgulanması

Pekâlâ, Alevi grupları ziyaret eden öğrenciler arasında neden bu kadar yüksek seviyede bir olumsuz etkilenme söz konusu olmuştur? Bu durumu sadece öğrencilerin yaşadıkları olumsuzluklar ile açıklamak mümkün değildir. 14’ü olumsuz, 58’i de kısmen olumsuz olmak üzere toplam 72 öğrenci Alevi grupların kendilerine karşı tavırlarında olumsuz bir durum olduğunu belirtmiştir. Buna karşın, yaptıkları gözlemin Alevi gruplara bakışlarını olumsuz yönde etkilediğini belirten öğrenci sayısı 80’e çıkmıştır.

Öğrenciler olumsuz bir tutum ile karşılaşmalar ve güler yüzle ağırlansalar da gördükleri ve duydukları bazı Alevi ibadet ve inançlarını, İslam şemsiyesi altına koymakta güçlük yaşamışlardır. Hıristiyan grupları ziyaret eden öğrenciler bazı inanç ve ibadetlere anlam veremese de en nihayetinde “onların dini” diyerek olumsuz bir tavır geliştirmemişlerdir. Mesela, Hz. Meryem ile ilgili bir soruya verilen cevaptan bahsedilen bir öğrenci “Biz gibi düşünmediği aşikar ve bu çok doğal” (İDKAB, 2. sınıf, Bayan) nitelimesinde bulunmuştur.

Buna karşın, Alevi grupların davranışlarını İslam ile temellendirmeleri, öğrencilerin salt bir gözlem yapıp bu davranışları anlama ile yetinmelerinin önüne geçmiş görünmektedir. Öğrenciler bazı inanç ve ibadetlerin İslam ile bağdaşamayacağını düşünerek, Alevi gruplara karşı daha olumsuz bir düşünceye yönelmiştir.

Öğrencilerimizin çoğunun Alevilik ile ilgili bilgilerinin kısıtlı olması, % 93’ünün Alevi bir grubun faaliyetine önceden hiç katılmamış olması da şaşkınlıklarını artırmış gibi görünmektedir. İslam’ın içeriğini en iyi derecede bildiğini ve belki de en doğru şekilde yaşadığını düşünen öğrenciler, İslam adına yapılan ve hiç görmedikleri ritüellerle karşılaşmışlardır. Bu durum kendilerinde bir rahatsızlık oluşturmuştur.

Öğrenciler kişisel tavırlar ve dinî düşünceleri ayrı ayrı ele almış görünmektedir. Genelde Alevilerin kişisel tavırları için olumlu tanımlamalar ağırlıktayken, dinî düşüncelerin yorumlanmasında olumsuz ifadeler dikkat çekmektedir. Bu duruma örnek olacak birkaç öğrencinin düşüncelerini paylaşacak olursak:

... onların katı, hoşgörüsüz, bencil ve tamamen batıl fikirlere sahip bir topluluk olduğunu düşünüyordum. Şu an bu fikirlerim değişti. O insanlar söyledikleri her şeyin altında insan sevgisine vurgu yapmaktaydılar. Bizi de çok iyi ve güler yüzle karşıladılar. Bir sorun olmadı. Sorularımıza itirazsız cevap verdiler. Bana göre en olumlu özellikleri bu oldu. Onlarla yaptığım

sohbetinde sadece toplumsal hayattaki davranış, hoşgörü ve insanlıkları gibi konulardaki izlenimlerim olumlu yönde değişti. Bununla birlikte diğer konulardaki düşüncelerini olumsuz ve mantık dışı buldum. Burada toplumun onları ötekileştirdiklerini düşünmüyorum. Hatta kendilerinin, kendilerini ötekileştirdiğini söyleyebilirim. (İDKAB, 4. sınıf, Bayan)

Gittikleri cemevine girerken klasik cami görünümünü dışında bir mekânla karşılaşan bir bayan öğrenci, bu durumu “bunlar duyacağımız ve göreceğimiz şeylerin de bizim için sıra dışı olacağını işaretleriydi” şeklinde tasvir edip sorduğu sorulara Dede’nin verdiği cevapları sıralamıştır: Kadın-erkek beraber ibadet konusunda, “Biz ibadetlerimizi kadınlarla beraber yaparız. Bu kapıdan girdiği an herkes birdir, candır”; namaz konusunda “Namaz Kuran’da salat olarak geçer ki o da dua demektir”; kible konusunda “Kâbe’yi insan yaptı, insanı ise Allah yarattı. Onun için biz Adem’e [insan] döneriz. O neredeyse yönümüz o’dur”; ibadetlerdeki saz konusunda “Saz, telli Kur’an’dır”; abdest konusunda “Sizin anladığımız, bildiğiniz gibi değil bizim abdestimiz, biz senelik abdest alırız. Abdest bedenen değil manen alınır. Kinden, gıybetten, küslükten, haksızlık yapmaktan vs. uzak durmakla, helallik dilemekle abdest olur. Cemaat üyeleri yılda bir birbirlerinden helallik dilerler”; oruç konusunda “Bizim orucumuz da sizinkine benzemez” cevabı alıp kendilerine verilen imsakiye tarzı bir kâğıtta 22-24 Ekim Mâsûm-u Pâk Orucu, 25 Ekim-5 Kasım Muharrem Orucu ve 6 Kasım Aşure+Kurban yazdığını belirtmiştir. Cemevinden ayrılırken sahip oldukları düşünceleri bu öğrenci şu şekilde dile getirmiştir:

Bütün bu anlatılanlardan sonra merakla şu soruyu sordum: Alevilik din midir? Mezhep midir? Bu soru, H. Bey’in pek hoşlanmadığı bir soru oldu, fakat anlatmayı oldukça sevdiği izlenimi bırakan H. Bey bu soruyu da cevapsız bırakmadı ...

Oradan ayrılırken, Cemevi’nde gördüklerimiz, H. Bey’in anlattıkları Aleviliğe bakış açımızı çok değiştirdi. Bizim İslam’dan anladığımız ile onların İslam dediği anlayış arasında bir uçurumun olduğunu fark etmiş olmanın şaşkınlığını yaşıyorduk.” (İDKAB, 4. sınıf, Bayan)

Bir başka öğrenci de gayet güler yüzle ve samimi bir şekilde karşılandıklarını ve herhangi bir sorunla karşılaşmayıp, tüm sorularının cevaplandığını belirtmiş, ancak öğrencinin Alevi inancını temellendirmeye ilgili soruları artmış görünmektedir:

Alevilik hakkında biraz bilgim vardı. Ama bu kadar yakından tanıma imkanım olmamıştı. Alevi toplumunu artık daha iyi tanıdığımı

düşünüyorum. İlk başlarda haklarında olumlu düşüncelere sahip olsam da şu an bu düşüncelerim daha olumsuz. Ön yargılı değilim. Elbette saygı duyuyorum. ... İbadet diye yaptıkları bana çok değişik geldi. Onları da anlamaya çalışıyorum, inandıkları doğrultuda bir şeyler yapıyorlar ama yaptıkları bana çok ters geldi. Kendilerini İslam’ın altında görmelerine rağmen İslam’ın gerektirdiği bir takım kuralları kabul etmiyorlar. (İDKAB, 4. sınıf, Bayan)

Farklı bir cemevine giden bir öğrenci de güler yüzle karşılandıklarını, “Cemevine gelip bir çay içmemek olur mu?” denilerek çay eşliğinde sohbet edip sorularını sorduklarını belirtmiştir. Buradaki Dede’nin yapmış olduğu Alevilik tanımı da öğrencilerimizi şaşırtmış görünmektedir:

C. Dede beklediğim kadar yaşlı değildi. O da bizi en az kapıdaki görevli kadar güler yüzle karşıladı ve sohbet etmek üzere ibadet yerine geçtik. Genel çerçevede Aleviliğin tarihini ve bugüne gelene kadar ne tür sıkıntılardan geçtiğini, zaman içerisinde nasıl sayılarının düşüp asimile olduklarını, yönetimle ne tür sıkıntılar yaşandığını, Alevilik gibi birçok inancın toplum tarafından bilinmediğini, Aleviliğin merkeze insanı koyduğunu ve kiblelerinin insan olduğunu, Alevi doğulmadığını Alevi olunduğunu, bunun için on sekiz yaşını doldurmak gerektiğini, ikrar denilen denetleme sürecinde bir sene boyunca izlendiğini, Aleviliğin İslam’dan önce de var olduğunu, köklerinin İslam’a değil Şamanizm’e dayandığını, Sünnilerle aynı kültürden geldikleri için ortak noktalarının bulunduğunu, Şiilikle ortak noktalarının sadece Hz. Ali ve On iki İmam sevgisi olduğunu, Hak-Muhammed-Ali’nin bir bütün olduğunu ve bunun Hıristiyanlık’taki teslis inancı gibi olduğunu ... anlattı. (İDKAB, 4. Sınıf, Bayan)

Bu öğrencimiz de beklediklerinden daha iyi karşılandıklarını söylemekle birlikte Alevi inançlarını temellendirme noktasında bir kırılma yaşadığını belirtmiştir: “Alevilik algım ile ilgili iki kırılma noktası yaşadım. Bunun birincisi [Dede’nin] köklerinin İslam’a değil Şamanizm’e dayandığını söylemesidir. İkincisi de kiblelerinin Kâbe değil insan olmasıdır” (İDKAB, 4. Sınıf, Bayan).

Öğrencilerimizden biri randevu almak için aradıkları cemevindeki başkanın gayet samimi cevap verdiğini, tedirginlikleri azalmış bir şekilde mekâna gittiklerini belirtmiştir. Bu öğrencinin Alevilerin kişisel özellikleri ile inançları üzerine yaptığı gözlemlerdeki farklılık dikkat çekicidir:

Cidden çok güzel karşılandım. Lakin sorduğum bazı sorular [namaz, oruç ve hac] karşısında aldığım cevaplar karşısında dehşete düştüm ... Bu olumsuz düşüncelerim yanında insanlıklarına hayran kaldım. Lokma dedikleri şeyleri paylaşıyorlar. Sorduğumuz her soruya cevap vermeye çalışıyorlar. Ülkelerini çok seviyorlar. Ben böyle insanlara kötü diyemem. İnançları benden farklı olabilir lakin saygı duyulması lazım gelir. Belki bizim tepkimiz, onların yaptığı çoğu ibadet etkinliklerinin İslam'da yer almamasından ötürüdür. Ama onlar bizim kardeşlerimizdir. Dışlamaya katiyen hakkımız yoktur. (İDD, 4. Sınıf, Bayan)

Gözlem ödevini fakülteye farklı yıllarda giriş yapmış, farklı bölüm öğrencilerine vermiş olsak da öğrencilerin benzer tecrübeler yaşamış olması dikkat çekicidir. Fakülte bünyesinde Yaygın Din Öğretimi ve Uygulamaları ile Dünya Dinleri bölümleri bulunmaktadır. Bu bölümlerin amacı öğrencilere dinin gerçek hayattaki uygulamaları hakkında daha geniş bilgi sunmaktır. Buna rağmen Alevi grupları gözlem sonuçlarında bu öğrenciler de diğer İlahiyat öğrencileri gibi şaşkınlık yaşamış görünmektedir:

Kendimi çok farklı hissettim ortamda. Sanki Müslümanlık içinde bir mezhep gibi değil de, daha çok kendi başına bir dinmiş hissi uyandırdılar bende. (YDÖ, 3. Sınıf, Bayan)

Son olarak Dünya Dinleri bölümünde okuyan bir öğrencinin de düşüncelerini paylaşarak bitirirsek: “Alevilerde eline, beline, diline hakim ol düsturu önemliymiş. Bu yönleriyle güvenilir insanlar. Ama inanç konuları sıkıntılı” (İDD, 4. Sınıf, Bayan).

d. Ötekileştirmekten Kaçınma Çabası

Bazı Aleviler, nazik bir dille “biz sizden farklı değiliz, bizi güzelliklerle anlatın” diyerek, bazıları da daha sert bir üslupla “eğer hakkımızda [olumsuz] konuşurlarsa dilleri kopsun” şeklinde ifade ederek öğrencilerden kendilerini güzel bir şekilde anlatmalarını istemişlerdir. Öğrenciler raporlarının bizden başkası tarafından okunmayacağını bilincinde tüm gözlem ve değerlendirmelerini raporlarına yansıtmış görünseler de olumsuz gözlemlerini aktarmanın güçlüğünü yaşamış görünmektedirler. Öğrencilerin çoğunluğu güler yüzle karşılanmış, kendilerine saatlerce vakit ayrılmış, ikramda bulunmuş, kimi araçla alınıp geri bırakılmıştır. Öğrenciler dinî grupların kendilerine karşı olan bu fedakarlıklarının bilincindedirler. Aynı şekilde, hem Hıristiyan hem de Alevi grupların toplumsal hayatta ötekileştirilmelerini de çoğu öğrenci bir sorun olarak zikretmiş ve bu durumu eleştirmiştir. Bütün bunlardan sonra öğrenciler gözlemlerindeki olumsuz

tarafları yazarken zorlanmış görünmektedirler. Yaptıkları olumsuz yorumların öncesine veya sonrasına konulan –dolayısıyla bir paragraftaki anlam bütünlüğünü bozan– tekrar niteliğindeki olumlu yorumlar için yaptığımız çıkarım bu şekildedir.

Ötekileştirmekten kaçınma çabası ile düşündüklerini olduğu gibi ifade etme arasındaki bu gelgitler Alevi grupları ziyaret eden öğrencilerin raporlarında özellikle dikkat çekmektedir. Mesela, ilk başta bu ödevi istemediğini belirten bir öğrenci, “İyi ki gittim, hem de keşke gitmeseydim” (İDD, 4. Sınıf, Erkek) diyerek gördüklerini bir yere oturtmada yaşadığı güçlüğü ifade etmiştir. Bir başkası, giderken duyduğu korkuyu dile getirip sonrasında çok güzel karşılandığını belirtmiş, hemen iki satır sonra kendisine karşı “nedenini bilmediği bir güvensizlik” hissettiğini rapor etmiştir. Alevilik’i nasıl tanımlayacağını bilemeyen öğrenci, düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir: “Allah’ı ilah, Hz. Muhammed’i peygamber olarak kabul ediyorlar. Bu yönden bakınca evet bunlar İslam’ın içinden dediğim zamanlar oldu. Sonra İslam’a aykırı şeyleri görünce, yok bunlar İslam’ın dışında dediğim zamanlar da oldu.” Bu yorumlarının yanlış anlaşılmasında için “her Sünni İslam’ın getirdiklerini yerli yerince yapıyor, gerçek mümin biziz gibi bir kelime kullanmam ama Sünni ile Alevi’yi yan yana koyduğumuzda tabi ki Sünni derim” (İDD, 4. Sınıf, Bayan) şeklinde bir açıklama yapma ihtiyacı hissetmiştir

e. Ağır Sünnilik Eleştirilerinin Etkileri

Öğrencilerin algılarını olumsuz yönde etkileyen en önemli faktörlerden biri kendi doğrularına getirilen ağır eleştiriler olmuştur. Bu faktör hem Hıristiyan hem de Alevi gruplar için geçerli olsa da Alevi grupların bu konudaki etkisi çok daha ağırdır. Mesela, bir öğrencimiz başlangıçta karşılanışları ve kendilerine gösterilen misafirperverliğin hoşuna gittiğini, konuştuğu kişilerin sözleriyle Alevilerin hissettikleri küskünlüğün farkına vardığını ve ezildiklerini düşünmeye başladığını belirtmiştir. Ancak, Sünnilik’e gelen ağır eleştirilerden sonra –kendisinin saygı çerçevesinde, gittiği kurumda herhangi bir cevap vermediğini de ekleyerek– ağır bir Alevilik eleştirisinde bulunmuştur: “Ben Alevilerin yıllardır bir ezilmişlik duygusu hissettiğini sanıyordum, ama onların tek yaptığı duygu sömürsü imiş” (İDD, 4. Sınıf, Erkek).

f. Öğrencilerin Olumsuz Tavırları

Dinî grup ziyaretlerinde oluşan olumsuz durumlarda öğrencilerin de etkileri göz ardı edilmemelidir. Ödevi tamamlamak için yaklaşık iki aylık

süresi olan öğrenciler genelde ödevleri son haftaya bırakmakta, dolayısı ile yoğun bir şekilde aynı dinî kurumlara gitmektedirler. Öğrencilerimizden, 2-3 kişiden daha büyük gruplar halinde ziyarete gitmemelerini istememize rağmen, birbirinden farklı gruplar aynı mekânda aynı gün karşılaşabilmişlerdir. Öğrencilerin kendilerinden önce bu ödevi yapanlarla aynı yere gitme eğilimi, internetten yer bakılıp burada ilk çıkan sonuçlar arasındaki bir yere gidilmesi ve gidilebilecek toplam kurum sayısının kısıtlı olması, öğrencilerin yoğun bir şekilde aynı mekânlara gitmesine sebep olmuştur. Bazı cemaat üyelerinin ibadethanelerine dışarıdan ibadet harici bu kadar yoğun gelen gruplara karşı olumsuz tutum geliştirmeleri olasıdır.

Bu durumla ilgili bir Alevi kurumuna giden öğrencinin ifadelerine başvurursak:

Bizden önce bir grubun bizim gibi ödev yapmaya geldiğini öğrendik. Bu durumun bizim için bir avantaj olacağını düşünmüştüm ama öyle olmadı. Çünkü, cemaat artık kendilerine sorular sorulmasından rahatsız olmaya başlamış. Bir anda nereden çıktı bu insanlar, niye gelip fotoğraf çekiyorlar gibi sözler işittik. (YDÖ, 3. sınıf, Bayan)

Çok az da olsa gözlemin dışına çıkarak kendine tebliği vazife edinen, siyasi ve problem çıkarabilecek alanlarla ilgili soru soran öğrencimiz de olmuştur. Bu konuda bir öğrencinin kendi ifadelerine bakacak olursak: “Röportajları bitirince kiliseden hemen ayrıldım. Buraya kadar gelmişken belli oranda tebliğ vazifemi yapmam gerekiyordu” (İDKAB 2. sınıf, Erkek).

Olumsuz tavırlarda öğrencilerimizden kaynaklı olabilecek sebepleri belirtmekle birlikte, bu olumsuz durumların Alevi grupları ziyaret eden öğrencilerde Hıristiyan grupları ziyaret eden öğrencilere göre neden daha fazla gerçekleştiği bir kez daha düşünülmelidir. Bu olumsuzluğun oluşmasında Alevilerin olumsuz tepkilerinin etkileri ve Alevi-Sünni olsun tüm tarafların kırılganlıkları göz ardı edilmemelidir. Algıları daha olumlu hale getirmek için çok yönlü özeleştirme süreçlerinin işletilmesi gerekmektedir. Alevi gruplarda gözlem yapan bir öğrencinin sözlerini hatırlatarak bitirelim: “Bu gözlemi gerçekleştirmeden önce Sünnilerin Alevilere karşı önyargılı olduklarını düşünüyordum. Gözlem sırasında fark ettim ki Alevilerin Sünnilere olan önyargısı çok daha büyükmüş” (İDKAB, 4. Sınıf, Bayan).

g. Güncel Problemler

Öğrencilerimiz bir dinî kurumu ziyaret ettiğinde buradaki cemaat üyeleri ile kendileri arasında samimiyet oluşacağını, daha sonra giden öğrencilerin

daha az sorunla karşılaşacağını düşünmüş olsak da bu durum gerçekleşmemiştir. İncelediğimiz raporlarda birçok öğrenci, ziyaret ettikleri dinî gruba önceden de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden bizim verdiğimiz ödevler sebebiyle giden öğrenciler olduğunu, bu sebeple rahat randevu alıp anlayışla karşılandığını belirtmiştir. Ancak, ankete verilen cevaplar, bu olumlu durumların henüz istatistiki bir fark yaratacak düzeye ulaşmadığını göstermektedir. 2015 Güz döneminde gözleme giden öğrenciler ile bir önceki sene gözleme giden öğrencilerin cevapları karşılaştırıldığında, öğrencilerin cemaat üyelerinin kendilerine karşı tavırlarında hissettiği “olumsuz” ve “kısmen olumsuz” durumlarda hiçbir azalma görülmemiştir. 2015 Güz döneminde ortaya çıkan en az iki etkenin de bu olumsuz algılar üzerinde etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönemde bazı Alevi kurumlar öğrencilerimize hazırladıkları raporları kendilerinin de görmek istediğini belirtmiş, kendilerinden kişisel iletişim bilgilerini almışlardır. Bu durum öğrencilerimizin bir kısmında tedirginliğe yol açmıştır. Ayrıca, 10 Ekim 2015’de Ankara Tren Garı önünde meydana gelen ve 100’ün üzerinde kişinin ölümüne neden olan patlamanın da Alevi gruplarda oluşturduğu gerginliğin öğrencilerimize yansıtıldığı anlaşılmaktadır.

h. Her Alan Araştırmasında Karşılaşılabilecek Zorluklar

Öğrencilerin araştırma sırasında yaşadıkları zorluklar değerlendirilirken bu durumun sadece dinî azınlık ve Alevi cemaatlerine münhasır olduğu düşünülmemelidir. Öğrenciler cami cemaatini kapsayan bir gözlem ödevi yapmış olsalardı, muhtemelen benzer birçok olayı tecrübe edeceklerdi. Bu durum bir Alevi dernek başkanı tarafından da öğrencilerimize hatırlatılmıştır:

Orada bulunduğumuz her dakika nezaketini, yardımını, desteğini esirgemeyen M. Bey’in, ayrılacağımız sırada içeriye girerken karşılaştığımız [birkaç kadın tarafından yapılan] tepkiyi hatırlatınca: ‘Eğer biz camiye gelmiş olsaydık, tekme tokat kovulurduk’ demesine çok şaşırđım. Biz de kendisine, girerken bize tepki gösteren birkaç kadın için ‘cahilce davrandılar, onlara aldırmayın’ dediğini hatırlatarak, camide de bu tarzdan birkaç kişi olabileceğini, o birkaç kişi yüzünden camilerden uzak durmamaları gerektiğini söyledik. (İDKAB, 4. Sınıf, Bayan, Tuzlucaıyır)

i. Arkadaş Çevresi

Gidecekleri dinî grubu seçme konusunda serbest bıraktığımız öğrencilerin çoğunun kiliseyi seçmesi, neden bu grubun diğerlerine göre

tercih edildiği üzerine düşünmemizi gerektirmiştir. 2014 Güz döneminde bu ödevi ilk verdiğimiz sınıfta bulunan 88 öğrenciden 64'ü Hıristiyan gruplara, 24'ü ise Alevi gruplara ziyarette bulunmuştur. Öğrencilerin bu tercihi ile ilgili raporlarının giriş ve değerlendirme kısımlarını incelediğimizde, birkaç öğrencinin yabancı filmlerde gördükleri Hıristiyanlık figürlerinin ve okul derslerinde teorik olarak gördükleri Hıristiyanlık inancı ile ilgili bilgilerin oluşturduğu meraktan bahsettikleri görülmektedir. Alevi bir kurumu seçme nedeninin toplumda Alevi bir kişi ile karşılaşma olasılığının Hıristiyan ve Yahudilere göre daha yüksek olduğunu, dolayısı ile Alevi insanlar hakkında bilgi sahibi olmanın daha fazla yarar sağlayacağı düşüncesi olduğunu belirten öğrenciler de olmuştur. Diğer öğrenciler arasında tercih sebepleri ile ilgili açıklama yazan olmamıştır.

2015 Bahar döneminde bu ödevi yapan 75 öğrenciye raporlarında seçtikleri dinî kuruma gitmelerinde etkili olan nedenleri de özellikle yazmaları gerektiği hatırlatılmıştır. Bu sınıf öğrencilerinin 72'si Hıristiyan grupları seçerken, sadece 3 kişi Alevi grupları seçmiştir. Öğrenciler, Hıristiyan kurumlara gitme nedenlerini geniş bir yelpazede dile getirmişlerdir: Hıristiyanlık'ı merak etme, dünyadaki en yaygın dinlerden biri olması, İslam'a göre de semavi dinlerden biri olması, yakınlarda kilise bulunması, sınıftan önceki grupların kiliseye gitmiş olmaları ve kendilerinin güler yüzle karşılandıklarını ifade etmeleri, kaldıkları devlet yurdunda karşılaştıkları yabancı uyruklu öğrenciler sebebiyle konuya ilginin artması, daha önce hiç Hıristiyan tanıdığıнын olmaması, takip ettiği yabancı dizilerde Hıristiyanlık unsurlarının sık kullanılması, öğretmen olunca Hıristiyan öğrencilerle karşılaşma ihtimali, başka bir dinin yaşayış biçimine duyulan merak, daha önce kilise ziyareti yaptığı için ortamı bilme, Hıristiyan arkadaşı olmak, Anadolu'da çok eskiden beri var olan bir din olması ve 'sevgi dini' söylemlerinin etkisi.

Gideceği dinî gruba karar verme konusunda seçici olmayıp arkadaş çevresine uyum sağlayanların oranı da yüksek gözükmektedir: "Kiliseye gitmemde özel bir amacım yoktu. Bütün arkadaşlar kiliseye gittiği için ben de kiliseye gitmeğe karar verdim" (İDKAB, 2. sınıf, Erkek).

Hiçbir öğrencimizin Yahudi kurumu ziyaret etmemesinde Ankara'da Musevi cemaati bulma konusunda yaşadıkları sıkıntıların etkili olduğu anlaşılmaktadır. Mesela iki öğrenci açık bir sinagog bulamadıklarını dile getirmişlerdir:

İlk aklıma Yahudiliği araştırmak geldi. O sırada aldığım Dinler Tarihi dersinde Yahudilik konusunu işliyor olmamız bu kararımı etkiledi. İnternette Ulus Anafartalar caddesinde 750 yıldır faal olduğu yazılan yeri bulmaya gittim. Yolda adres sorduğum birkaç kişi sinagogun ne olduğunu dahi bilmediklerini söylediler. Sonunda yeri bulduğumda kapalıydı. Çevrede sorduğum kişiler sadece önemli bir iş adamı Yahudi ölürse açıldığını söylediler. Bunun üzerine kiliseye gitmeye karar verdim. (İDKAB, 2. sınıf, Erkek)

İnternette aynı kurumun ismini gören ve buraya ziyarete giden bir bayan öğrenci de bu kurumu açık bulamadığını belirtmiştir:

Kilise her yerde olduğu için sinagoga gitmek istedim. Musevilik hakkındaki bilgimiz de Hıristiyanlığa göre kısıtlı. Ulus’taki Musevi sinagoga gittim ama kapalıydı. Sadece cenazelerde ve özel günlerde açılıyormuş. Onun için kiliseye gittim. (İDKAB, 2. sınıf, Bayan)

7 öğrencimiz de Yahudiler hakkında olumsuz düşüncelere sahip oldukları için bu grubu tercih etmediklerini belirtmiştir: Hıristiyanların Yahudilerden daha sıcak geldiğini, Hıristiyanların daha yumuşak olduklarını, Yahudilerin daha katı ve dışarıya kapalı olabileceğini düşündüğünü, Yahudilerin ırkçı ve katı olduğunu, Yahudileri biraz milliyetçi gördüğünü, Yahudilik denilince aklıma İsrail devleti ve Müslümanlara yapılan işkencelerin geldiğini ve örgüt gibi yaşadıkları için çekindiğini belirten birer öğrencimiz olmuştur.

Alevi grupların tercih edilmeme nedenlerine gelecek olursak genel olarak öğrencilerin çoğunluğun kararına uyduğu anlaşılmaktadır. İlgisi bulunduğu halde, Alevi bir kuruma gidemeyişini bir öğrenci şu şekilde ifade etmiştir:

Aslında en başından beri cemevine gitmeyi düşünüyordum. Lisedeyken çevremde Alevi insanlar vardı. O zamandan kaynaklanan bir merak. Ama tek gitmeye çekindim. Gitmeyi düşündüğüm cemevi Sincan’da olunca da uzak olduğunu söyleyerek arkadaşlarımdan kimse gelmek istemedi. Kiliseye gitmeyi düşünen biri de yanına arkadaş bakıyordu. Onunla birlikte kiliseye gitmeye karar verdim. (İDKAB, 2. sınıf, Bayan)

Alevi grupların tercih edilmemesinde etkili olan diğer unsurlar şunlardır: Önceki giden grupların anlattıkları olumsuzluklar (3 öğrenci), Alevilik hakkında yeterli bilgi sahibi olmama (2), tartışma ortamı oluşabileceği düşüncesi (2), birkaç Alevi ile yaşanan kişisel olumsuzluk (1), Alevilere karşı olumsuz düşüncelere sahip olma (1), cem saatlerinin akşamdan sonra

olması (1) ve dış görünümü (sakal) dolayısı ile kabul edilmeyeceğini düşünme (1).

Bu inceleme sonucunda 75 öğrenciden sadece 3'ünün Alevi kurumları seçerken diğer 72 kişinin kiliseyi seçmelerinin ardında Alevilere karşı var olan bir önyargının etkili olmadığı anlaşılmaktadır.

j. Manevi Huzur Hissetmeme

Kilise ziyareti gerçekleştiren öğrencilerin hemen hepsi fiziksel olarak bekledikleri gibi bir kilise ile karşılaşmadıklarını ifade etmiştir. Bu durum öğrencilerin bir ibadethanede bulacaklarını düşündükleri manevi ortam algılarını etkilemiştir.

Bunun yanında öğrenciler kilisede gördükleri ibadetleri manevi açıdan tatmin edici bulmamışlardır. İbadetler sırasında Yaratıcı'ya yeterli saygının gösterilmediğini düşünen birçok öğrenci olmuştur. Yere düşürdüğü İncil'i ayağı ile sürükleyerek yanına çeken bir cemaat mensubu, bir öğrencimizin dikkatini olumsuz anlamda çekmiştir.

Kiliselerde müzik eşliğinde yapılan ibadetler sorgulanmıştır. Çalınan enstrümanlar sebebiyle ortamı bir düğün salonuna benzeten, dışarıdan o sesleri duyanın buranın bir ibadethane olduğunu düşünmeyip eğlence yapıldığını düşüneneğini yazan, gördüğü ortamı kiliseden çok toplantı ve eğlence merkezi şeklinde tasvir eden öğrenciler bulunmaktadır. Yalnız bu yorumlar Alevi gruplara yöneltildiği gibi ağır eleştiriler içermemektedir.

k. Hak Din Algısı

Kiliseye giden öğrencilerimiz sonradan Hıristiyan olan birçok kişi ile karşılaşmıştır. Birçok öğrencimiz bu kişilerin İslam'dan çıkmasından dolayı üzüldüklerini dile getirmiş, o anki gözlemleri ile bu kişilerin İslam dışına çıkış nedenlerini açıklamaya ve bu duruma bir çözüm önerisi sunmaya çalışmışlardır.

Gittikleri kilisede aslında Müslüman olup oraya Hıristiyan olmak için gelen Müslümanlarla konuşup, onları bu yoldan vazgeçirmeye çalışan bir kişi ile karşılaşan öğrencilerimiz olmuştur. Başka bir kilisede "ben galiba Hıristiyan olacağım. Beni kurtar" diyen bir Müslüman ile karşılaşan öğrencimiz olmuştur.

l. Olumlu Davranışlar

Buraya kadar saydığımız öğrencilerin algılarını etkileyen faktörler, genel olarak algıları olumsuz yönde etkileyen durumlardı. Bunun yanında öğrencilere karşı gösterilen her türlü olumlu davranışın öğrencilerin algılarını olumlu yönde etkilediğini belirtmemiz gerekir.

Cemaat mensuplarının olumlu davranışlarının yanında, öğrencilerin gittikleri ortamda gözlemedikleri pozitif uygulamaları not ettikleri görülmüştür. Mesela, gittikleri kilisede çocukların özgürce hareket ettiğini ve kendilerine karışılmadığını ve çocuklar için ayrılmış özel bir oyun odasının olduğunu gören öğrencilerimiz, bu durumları olumlu olarak rapor etmiş ve camilerde de benzer uygulamaların olması gerektiğini belirtmişlerdir.

Sonuç

Bir makalenin hacmine sığdıramayacak kadar çok materyal elde ettiğimiz bu araştırma, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin dinî azınlıklara ve Alevilere bakışını ele almıştır. İlahiyat Fakültesi öğrencileri, dinî ilimlerle ilgili yoğun bir teorik ders yükü almakla birlikte, gerçek hayatta yaşanan din konusunda yeterli tecrübeye sahip değillerdir. Bu durum, dinî azınlıklar ve Alevilik konularında daha fazla göze çarpmaktadır.

2014 ve 2015 yıllarında derslerine girdiğimiz yaklaşık 350 öğrenciden dinî azınlık ve Alevi grupları ziyaret etmeleri, ibadetlerini gözlemlemeleri, cemaat mensuplarına ilgilendikleri ve merak ettikleri soruları sormaları ve bunu rapor halinde bize sunmaları istenmiştir. Ayrıca öğrencilere yaptıkları gözlemlerle ilgili kısa bir anket uygulaması yapılmıştır.

193 öğrenci bir Alevi kurumunu, 136 öğrenci de bir kiliseyi ziyaret ederek raporlarını bize sunmuştur. Öğrencilerimizin % 93’ü gittikleri dinî grubun önceki herhangi bir faaliyetine katılmamış ve % 96’sı ziyaret ettikleri dinî grubu tanıma anlamında ödevi faydalı bulduğunu bildirmiştir.

Bu durum İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin din ilimleri konusunda uzmanlaşırken sadece teorik düzeyde bilgilerle yetinmek zorunda kaldıklarını, sahaya inemediklerini göstermektedir. Öğrencilerin hemen tamamı ziyarete gidecekleri kuruma adım atıncaya kadar endişe, tedirginlik ve korku yaşadığını belirtmiştir. Bu endişe ve tedirginliklerden dolayı, ancak birkaç öğrenci, dinî kurumlara tek başına gidebilmeye cesaret edebilmiştir.

Öğrencilerin çoğunluğu daha ziyaretlerinin hemen başında bu endişelerinin çoğundan kurtulmuşlardır. Hemen bütün öğrenciler ziyaret ettikleri kurumlarda iyi bir şekilde karşılandıklarını belirtmişlerdir. Bununla birlikte kendilerine karşı hoş olmayan tavırlardan bahseden öğrenciler de bulunmaktadır. Ancak öğrencilerimiz genel olarak olumsuz tavırları ziyarete gittikleri dinî grubun tamamına şamil etmeyip, münferit olaylar olarak zikretmişlerdir.

Öğrencilerimizin % 68'i gözlem yaptıkları grubun kendilerine karşı olumlu bir tavır sergilediğini belirtmiş; % 26'sı grubun tavrını "kısmen olumsuz", % 6'sı da "olumsuz" olarak tanımlamıştır. Bu oranlar Alevi gruplar aleyhine çok büyük bir artış göstermektedir.

Yaptıkları gözlemin ziyaret ettikleri dinî gruba karşı olan düşüncelerini nasıl etkilediğini sorduğumuz öğrencilerimiz, %36 oranında "olumlu yönde etkiledi", % 35 oranında "olumsuz yönde etkiledi" ve % 29 oranında "etkilemedi" cevabı vermişlerdir. Oranlar Alevi ve Hıristiyan gruplar için karşılaştırıldığında yine Alevi grupların aleyhine bir temayül ortaya çıkmaktadır.

Araştırmamızda en dikkat çekici husus Hıristiyan ve Alevi gruplara bakışta oluşan yukarıda bahsettiğimiz farklılaşmadır. Hıristiyan grupları ziyaret eden öğrenciler bazı inanç ve ibadetlere anlam veremese de en nihayetinde "onların dini" diyerek olumsuz bir tavır geliştirmemişlerdir. Buna karşın, Alevi grupların davranışlarını İslam ile temellendirmeleri, öğrencilerin salt bir gözlem yapıp bu davranışları anlama ile yetinmelerinin önüne geçmiş görünmektedir. Öğrenciler bazı inanç ve ibadetlerin İslam ile bağdaşamayacağını düşünerek Alevi gruplara karşı daha olumsuz bir düşünceye yönelmiştir. Öğrencilerimizin çoğunun Alevilik ile ilgili bilgilerinin kısıtlı olması, % 93'ünün Alevi bir grubun faaliyetine önceden hiç katılmamış olması da şaşkınlıklarının artmasına sebep olmuştur. İslam'ın içeriğini en iyi derecede bildiğini ve belki de en doğru şekilde yaşadığını düşünen öğrenciler, İslam adına yapılan ve hiç görmedikleri ritüellerle karşılaşmışlardır. Bu durum kendilerinde bir rahatsızlık oluşturmuştur.

Bütün bunların yanında, aynı ibadet merkezi ziyaret edilmiş olsa bile öğrencilerin hepsinin aynı düşüncelere sahip olmadığı, beklentilerin, ziyarete gidilen tarihin ve karşılaşılan kişilerin öğrencilerin algıları üzerinde büyük rol oynadığı göz ardı edilmemelidir.

Öğrencilerin yaptıkları katılımlı gözlemlerde benliklerini oluşturan sosyal ve kültürel çevrelerinden bağımsız bir gözlem yaptıkları düşünülemez. Bağımsız olarak yaptığımızı düşündüğümüz analizlerimizde, çoğu zaman geleneklerin, hakim kültürün ve toplumsal çevrenin etkilerinin ağırlığı bulunmaktadır. Yapılan çalışma öğrencilerin dinî azınlıklar ve Alevilerle ilgili algılarının genel toplumsal algı seviyesinde gerçekleştiğini göstermektedir. Bu durum alınan teorik bilgilerin yetersizliğine işaret etmekte ve ileride yapılacak nicel bir araştırma ile öğrencilerin dinî gruplar hakkındaki teorik bilgi düzeylerinin ölçülmesini gerektirmektedir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, Ali. “Kent Ortamında Alevilerin Kendilerini Tanımlama Biçimleri ve İnanç Ritüellerini Uygulama Sıklıklarının Sosyolojik Açından Değerlendirilmesi.” *I. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri (22-24 Ekim 1998)*. Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi, 1999.
- Cengiz, Recep. “Çamiçi Beldesinde Dini Hayat: Alevilik Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma,” Yayınlanmamış doktora tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2000.
- Genç, Özge. *Türkiye’de İnanç Grupları: Sorunlar ve Taleplere Yönelik Yeni Bir Çerçeve*. Byy, 2011.
- Kaymakcan, Recep. *Öğretmenlerine Göre Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri: Yeni Eğilimler*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi, 2009.
- Özdemir, Şuayip ve İsmail Arıcı. *Alevilerin Din Hizmeti Beklentileri: Malatya Örneği*. İstanbul: Arı Sanay Yayınları, 2011.
- T.C. Devlet Bakanlığı. *Alevi Çalıştayları Nihai Raporu*. Ankara: Başak Matbaa, 2010.
- Uçar, Ramazan. *Sosyolojik Açından Alevilik-Bektaşilik: Abdal Musa Tekkesi Üzerine Bir Araştırma*. Ankara: Aziz Andaç Yayınları, 2006.
- . “Alevilik-Bektaşilik,” Niyazi Akyüz ve İhsan Çapçioğlu (ed.), *Din Sosyolojisi El Kitabı* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012) içinde, ss.539-558.
- Ünal, Bülent A. *Türkiye’de Günümüz Aleviliği Üzerine Bir Araştırma*. İzmir: Acme, 2001.
- Yemenici, Ahmet. “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Diğer Dinlere ve Mensuplarına İlişkin Yaklaşımları (Nitel Bir Çalışma),” *Toplum Bilimleri Dergisi* 8:15 (2014), ss.153-176.
- Yılmaz, Selman. “State, Politics, and Religion: Effects of Political and Social Change on the Relationship Between State and Religion in Turkey, 2002-2012.” Yayınlanmamış doktora tezi, University of Pittsburgh, the Dietrich School of Arts and Sciences, Pittsburgh, ABD, 2013.
- . “Cultural Muslims: Background Forces and Factors Influencing Everyday Religiosity of Muslim People,” *Journal of History, Culture and Art Research* 3:3 (2014), ss.1-19.
- Zavalsız, Sinan. 2011. “Türkiye’de Hıristiyan Olan Müslümanlar: Psiko-Sosyolojik Bir Araştırma (1990-2010)” Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011.
- Avrupa Birliği İlerleme Raporları. 1998-2015.
<http://www.ab.gov.tr/index.php?p=46224>
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No: 32093/10, Karar: 2 Aralık 2014.
[http://hudoc.echr.coe.int/tur#{"itemid":\["001-158584"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/tur#{)
- Lozan Barış Antlaşması. 1923. <http://www.mfa.gov.tr/lausanne-peace-treaty-part-i-political-clauses.en.mfa>

- T. C. İçişleri Bakanlığı. *TBMM Tutanak Dergisi* 75 (23 Şubat 2005), Dönem 22, Yasama Yılı 3.
<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c075/tbmm22075062.pdf>
- . *TBMM Tutanak Dergisi* 77 (08 Mart 2005), Dönem 22, Yasama Yılı 3.
<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c077/tbmm22077067.pdf>